

**Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego
„Apeiron” w Krakowie**

we współpracy z

**Kołem Naukowym Systemów Bezpieczeństwa WSBPI
„Apeiron” w Krakowie**

SECURITY, ECONOMY & LAW

SEL

Redakcja

Wojciech Czajkowski
Paweł Pajorski

Nr 1/2021 (XXVIII)
Kraków
styczeń–czerwiec 2021

REDAKTORZY TOMU ■ EDITORIAL COMMITTEE

dr Wojciech Czajkowski, Poland

dr inż. Paweł Pajorski, Poland

REDAKCJA I KOREKTA ■ COPYEDITING AND PROOFREADING

Gabriela Kołodziej

Ewelina Brodziak

SKŁAD ■ TYPESETTING

Ewelina Brodziak

Copyright © by Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego
i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2021
Koło Naukowe Systemów Bezpieczeństwa WSBPI „Apeiron” w Krakowie

Czasopismo jest półrocznikiem ■ The journal is a half-yearly
ISSN 2353-0669

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron”
w Krakowie, ul. Krupnicza 3, 31-123 Kraków
tel. (12) 422 30 68; fax. (12) 421 67 25
e-mail: science3@apeiron.edu.pl
www.www.security-economy-law.pl

Wersja elektroniczna czasopisma jest wersją podstawową
Electronic version constitutes a primary version of the journal

PÓŁROCZNIK „SECURITY, ECONOMY & LAW” JEST INDEKSOWANY W BAZACH ■

THE JOURNAL IS INDEXED IN THE FOLLOWING DATABASES:

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ICV 79,51 points

 BazHum

 CEJSH

Central and
Eastern European
Online Library

RADA NAUKOWA

SCIENTIFIC BOARD

Nevena Atanasova-Krasteva, LtCol Assoc. Prof. Ph.D., **Vasil Levski National Military University, Bulgaria**

Gerhard Banse, Prof. Ph.D., **Karlsruhe Institute of Technology, Germany**

Ghita Barsan, BG. Prof. Eng. Ph.D., **“Nicolae Bălcescu” Land Forces Academy, Romania**

Jozef Blazek, Prof. Ph.D., **University of Security Management in Košice, Slovakia**

Ing. Peter Havaj, Ph.D., **University of Security Management in Košice, Slovakia**

Wojciech M. Hrynicky, Ph.D., **University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow, Poland**

Ralph R. Johnson., M.A., **United States Foreign Service, U.S. Department of State, The United States of America**

Rastislav Kazanský, Assoc. Prof. PhDr. Ph.D., **Matej Bel University, Slovakia**

Branislav Kovacik Ph.D. Doc. PhDr., **Matej Bel University, Slovakia**

Zbigniew Kuźniar, Ph.D., **General Tadeusz Kościuszko Military University of Land Forces in Wroclaw, Poland**

Marián Mesároš, dr. h.c. prof. Ing. DrSc. MBA LL.M., **University of Security Management in Košice, Slovakia**

Juliusz Piwowarski, Assoc. Prof. Ph.D., **University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow, Poland**

Tadeusz Ratusiński, Ph.D., **Pedagogical University of Cracow, Poland**

Urszula Soler, Ph.D., **The John Paul II Catholic University of Lublin, Poland**

Rastislav Sopilnyk, Prof., **Lviv University of Business and Law, Ukraine**

Jolanta Wąs-Gubała, Assoc. Prof. Ph.D., **Prof. Dr Jan Sehn Institute of Forensic Research in Cracow, Poland**

RECENZENCI
BOARD OF REVIEWERS

Prof. Vania Banabakova, Ph.D. (Bulgaria)
Wojciech Czajkowski, Ph.D. (Poland)
Agnieszka Filipek, Ph.D. (Poland)
Krzysztof Kaganek, Ph.D. (Poland)
Zbigniew Kuźniar, Ph.D. (Poland)
Prof. Ing. Pavel Nečas, Ph.D. MBA (Slovakia)
Prof. Jerzy Ochmann, Ph.D. (Poland)
Assoc. Prof. Juliusz Piwowarski, Ph.D. (Poland)
Prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., dr h. c. mult. (Czech Republic)
Doc. ing. Jozef Sabol, DrSc. (Czech Republic)
Zhanna Semchuk, Ph.D. (Ukraine)
Prof. Lyubomyr Sopilnyk, Ph.D. (Ukraine)
Rostyslav Sopylnik, Ph.D. (Ukraine)
Prof. Svilen Stefanov, Ph.D. (Bulgaria)
Doc. Ing. Jozef Stieranka, Ph.D. (Slovakia)
Krzysztof Tomaszycycki, Ph.D. (Poland)
Doc. Inga Uriadnikowa, Ph.D. (Ukraine)
Doc. Vasyl Zaplatynskyi, Ph.D. (Ukraine)

REDAKTORZY TEMATYCZNI
SUBJECT EDITORS

1. Security and Uniformed Services:

Assist. Prof. Kuba Jałoszyński, Ph.D. (Poland)
Doc. Štefan Kočan, Ph.D. (Slovakia)
Prof. Antoni Olak, Ph.D. (Poland)
Assoc. Prof. Juliusz Piwowarski, Ph.D. (Poland)

2. Economics:

Paweł Dziekański, Ph.D. (Poland)

3. Law:

Prof. Yuriy Boshytskyi, (Ukraine)
Wojciech M. Hrynicky, Ph.D., (Poland)
prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., dr h. c. mult. (Czech Republic)
Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc., (Czech Republic)

4. Mathematical Aspects of Security Culture:

Ing. Tadeusz Ratusiński, Ph.D. (Poland)

5. Medical and Kinesiological Aspects of Security Culture:

Assoc. Prof. Tadeusz Ambroży, Ph.D. (Poland)
Assoc. Prof. Dariusz Mucha, Ph.D. (Poland)
Dorota Szczablowska, Ph.D. (Poland)

PSYCHOPATOLOGIA SERYJNYCH
ZABÓJCÓW A ZAGROŻENIE
BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO
W POLSCE

PSYCHOPATHOLOGY OF THE SERIAL KILLERS AND THE
THREAT TO THE PUBLIC SAFETY IN POLAND

DENYS DONKOHLO*

ABSTRACT

This article aims to show the influence of the psychopathology of the multiple killers on the threat to public safety in Poland. The indirect goal is to learn about the social reactions to serial murders in the local environment of potential victims, forms of securing the safety of the population by law enforcement services, and the existence of differences in responses to security threats from the actions of multiple killers in the period of the PRL (Polish People's Republic). A case study of two serial killers: Karol Kot (1960s) and Mieczysław Zub (1980s) was used as the research method. Its results have shown that multiple killers' behavior is caused due to mental disorders and that there were both similarities and differences between the 1960s and 1980s law enforcement services' reactions to those public safety threats.

---

* Lic. Denys Donkohlo, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie; correspondence address: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Krupnicza 3, 31-123 Kraków, Poland

KEYWORDS

psychopathology, multiple killers, serial killers, public safety, threat

ABSTRAKT

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie wpływu psychopatologii wielokrotnych zabójców na zagrożenie bezpieczeństwa publicznego w Polsce. Celem pośrednim jest zbadanie: reakcji społecznych na seryjne zabójstwa dokonywane w lokalnym otoczeniu potencjalnych ofiar; form zabezpieczenia bezpieczeństwa ludności przez służby porządkowe; istnienia różnic w reakcjach na zagrożenia bezpieczeństwa przez seryjnych morderców okresu PRL (Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej). Jako metodę badawczą zastosowano studium przypadku dwóch wielokrotnych zabójców: Karola Kota (lata 60.) oraz Mieczysława Zuba (lata 80.). Wyniki badań wykazały, że zachowania wielokrotnych morderców spowodowane są zaburzeniami psychicznymi, a między reakcjami służ porządkowych w latach 60. i 80. na przedstawione zagrożenia bezpieczeństwa publicznego występowały zarówno podobieństwa, jak i różnice.

SŁOWA KLUCZOWE

psychopatologia, wielokrotni zabójcy, seryjni zabójcy, bezpieczeństwo publiczne, zagrożenie

WSTĘP¹

Psychopatologia stanowi jedną z gałęzi psychiatrii, a jej istotą jest opis, wyjaśnianie i interpretacja nieprawidłowych oraz chorobowych zjawisk psychicznych, którym przypisuje się znaczenie kliniczne (objawów psychopatologicznych lub zespołów objawowych). Ich rozpoznanie, analiza i ocena są konieczne w postępowaniu terapeutycznym². „Seryjny morderca” to powszechnie używany termin dla określenia osoby, która dokonuje – w odstępach czasu – co najmniej trzech zabójstw. Ta powtarzająca się, cykliczna aktywność ma zwykle związek ze wzmożonym napięciem, popeł-

---

¹ Artykuł jest skróconą i opracowaną wersją pracy licencjackiej autora pt. *Psychopatologia wielokrotnych zabójców a zagrożenie bezpieczeństwa publicznego*, napisanej pod kierunkiem dra Wojciecha Czajkowskiego na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2021.

² L. M. Hooper, L. L'Abate, L. G. Sweeney, G. Ganesini, P. J. Jankowski, *Models of Psychopathology: Generational Processes and Relational Roles*, New York 2014, s. 1.

nieniem zbrodni i następującym po niej czasem wyciszenia³. Bezpieczeństwo oznacza to samo, co pewność, brak zagrożenia fizycznego bądź ochrona przed nim⁴. Zagrożenie natomiast uznawane jest za zjawisko złe, które może przynieść straty, charakteryzujące się brakiem poczucia bezpieczeństwa⁵.

Nadrzędnym celem niniejszego artykułu jest wykazanie wpływu psychopatologii seryjnych zabójców na zagrożenie bezpieczeństwa publicznego w Polsce, szczególnie w latach 60. XX wieku (sylwetka Karola Kota) oraz w latach 80. XX wieku (sylwetka Mieczysława Zuba). Metody badawcze zastosowane na potrzeby realizacji celów niniejszej pracy to: studium przypadku i analiza materiałów zastanych.

Autor analizował temat na podstawie następujących pytań badawczych: w jakim zakresie psychopatologia seryjnych zabójców zagraża bezpieczeństwu publicznemu? Jakie są reakcje społeczne na seryjne zabójstwa dokonywane w ich najbliższym otoczeniu? Jakie sposoby zabezpieczenia przed zagrożeniem ze strony seryjnych morderców są stosowane przez służby porządkowe przed, i po serii morderstw? Czy występują różnice (a jeśli tak, to jakie) w reakcjach na zagrożenia bezpieczeństwa publicznego spowodowane działaniem seryjnych morderców w latach 60. i 80. XX wieku?

PSYCHOPATOLOGIA SERYJNYCH MORDERCÓW

Z etymologicznego punktu widzenia, słowo „psychopatologia” pochodzi z języka greckiego, gdzie *psyche* oznacza duszę, *pathos* – cierpienia, a *logos* – myśl, słowo. Jak już było wspomniane we wstępie niniejszego artykułu, psychopatologia jest jedną z gałęzi psychiatrii, a przedmiotem jej działań jest opisywanie zaburzeń psychicznych⁶.

Zaburzenia psychiczne mogą dotyczyć każdego, stanowiąc zarówno źródło cierpienia, jak i inspiracji oraz wyzwolenia zasobów twórczych. Według danych WHO (Światowej Organizacji Zdrowia) jedna czwarta światowej populacji przejawia różne zaburzenia psychiczne. Zdaniem epidemiologów są one kluczowym problemem współczesnej medycyny, a koszty związane z opieką psychiatryczną przekraczają koszty leczenia chorób o naj-

³ R. Castleden, *Seryjni zabójcy*, Warszawa 2009, s. 8.

⁴ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, Józefów 2012, s. 63.

⁵ K. Ficoń, *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*, Warszawa 2007, s. 76.

⁶ L. M. Hooper, L. L'Abate, L. G. Sweeney, G. Giancesini, P.J. Jankowski, *Models of Psychopathology ...*, op. cit., s. 1.

wyższym stopniu umieralności (np. układu krążenia oraz nowotworowych)⁷. Na rozwój chorób psychicznych ma wpływ wiele czynników.

Podążając za modelem „podatność-stres”, choroby psychiczne można rozumieć jako reakcję na doświadczenia życiowe osób podatnych na urazy bądź o predyspozycjach do chorób psychicznych, które mają charakter genetyczny lub związane są z wczesnym uszkodzeniem mózgu bądź wczesnymi doświadczeniami życiowymi⁸.

Istnienie zależności pomiędzy osobowością a zaburzeniami życia psychicznego to dawno obserwowany, podkreślany przez wielu psychiatrów fakt. Określone cechy osobowości predysponują do pojawienia się zaburzeń, inne wyznaczają ich obraz oraz zróżnicowanie jakościowe⁹.

Psychologia humanistyczna, przeciwnie do orientacji poznawczej czy behawioralnej poświęca zagadnieniu obrazu siebie oraz tożsamości wiele uwagi. Jednostka ujmowana jest nie tylko jako przedmiot oddziaływań oraz zewnętrznych wpływów, ale też jako podmiot doświadczający. Bieżące doświadczenia w znacznym stopniu wpływają na jej zachowanie. Proces patologiczny, w zależności od schorzenia jakiemu towarzyszy, przybiera w obszarze tożsamości różny obraz. Do podstawowych wyznaczników, które świadczą o nienormalnym zachowaniu się, należą:¹⁰ cierpienie; nieprzy stosowanie; irracjonalność; brak kontroli, nieprzewidywalność; rzadkość, niekonwencjonalność konkretnego zachowania lub reakcji; naruszanie norm, dyskomfort obserwatora.

Im więcej wskazanych powyżej elementów można dostrzec w zachowaniu jednostki, tym łatwiej rozpoznawalny jest proces patologiczny. W badaniach prowadzonych nad problematyką psychopatologii tożsamości wyłoniono cztery stany charakterystyczne, z których ostatni charakteryzuje stan pożą dany¹¹: 1) stan dyfuzji tożsamości (rozszczenie oraz rozmycie własnego „ja”, gdzie człowiek nie potrafi odpowiedzieć kim jest, oraz nie czuje swej ciągłości „ja”); 2) stan lustrzanej tożsamości (przejęta od rodziców bądź od innych znaczących osób trudność w podejmowaniu decyzji i rozwiązywaniu

---

⁷ W. Skrzyński, *Wybrane zagadnienia psychologii klinicznej*, Warszawa 2011, s. 121.

⁸ D. Buksik, „Psychopatologia”, John D. Stirling, Jonathan S. E. Hellewell, Gdańsk 2005 [recenzja], „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 2008, nr 25, s. 594.

⁹ Por. J. K. Olszewski, *O zaradności obezwładnionych lękiem. Osoby z nerwicowymi zaburzeniami lękowymi a stres*, Lublin 2010, s. 91.

¹⁰ M. E. P., Seligman, E. F. Walker, D. L. Rosenhan, *Psychopatologia*, Poznań 2003, s. 88.

¹¹ *Tożsamość człowieka z perspektywy interdyscyplinarnej*, M. Pąchalska, B. Grochmal-Bach, B. Duncan MacQueen (red.), Kraków 2007, s. 88.

problemów); 3) stan odroczonej tożsamości – jednostka dostrzega liczne możliwości swego rozwoju, ale nie potrafi dokonać wyboru „tu i teraz”, ma przekonanie, iż ten wybór możliwy będzie dopiero po spełnieniu określonych warunków, i wtedy będzie mógł uporządkować swoje życie i swoje „ja”; 4) stan dojrzałej tożsamości (trwałe poczucie własnej odrębności, ciągłości, stałości).

W tradycyjnych, klasycznych koncepcjach psychopatologicznych wiązano objawy zaburzeń z pojedynczym człowiekiem. Ich przyczyn doszukiwano się w czynnikach biologicznych lub środowiskowych występujących w przebiegu cyklu rozwojowego. Obecnie zwraca się uwagę na fakt, że patologia może odnosić się także do relacji występujących między ludźmi¹².

W literaturze przedmiotu wymienia się pięć typów osobowości antyspołecznej, stanowiących kombinację konstruktów bezpośrednio wywodzonych z teorii ewolucyjnej. Podkreśla się, iż istnieje możliwość wyróżnienia większej liczby szczegółowych typów, jak też to, że nie wszystkie jednostki antyspołeczne można zakwalifikować do jednej z następujących kategorii¹³:

- zachłanna (odmiana wzorca czystego) – osoba taka ma poczucie celowego odrzucenia oraz jest pozbawiona możliwości zaspokajania swych potrzeb; charakteryzuje się drapieżnością, zawistnością, nienasyconymi pragnieniami, zazdrością, domagając się rewanzu i mając większą przyjemność w braniu aniżeli w dawaniu;
- chroniąca swą reputację (o cechach osobowości narcystycznej) – ma potrzebę potwierdzenia u innych ludzi swej doskonałości, niezależności, pozycji zwycięzonego, nieugiętości; robi groźne wrażenie na innych, pozuje na osobę nietykalną, bezkompromisową w chwili zagrożenia swej pozycji zbyt silnie reaguje na sygnały zagrożenia;
- ryzykująca (o cechach osobowości histrionicznej) – osoba nieustraszona, kochająca ryzyko, śmiała, uparta, odważna, zuchwała, nieostrożna, ale też lekkomyślna, impulsywna, wdająca się w niebezpieczne przedsięwzięcia;
- nomadyczna (o cechach osobowości schizoidalnej oraz unikającej) – uważa się za pechowca, potraktowanego źle przez los, odrzuconego, przekłętogo; pozostaje na marginesie życia społecznego; wagabunda, impulsywnie złośliwa;

¹² M. Radochoński, *Wybrane zagadnienia psychopatologii w ujęciu systemowej koncepcji rodziny*, [w:] „Roczniki Socjologii Rodziny” 1998, t. X, s. 95.

¹³ E. Soroko, *Integracyjne modele w diagnozie zaburzeń osobowości*, [w:] *Zaburzenia osobowości. Problemy diagnozy klinicznej*, L. Cierpiałkowska, E. Soroko (red.), Poznań 2017, s. 76.

- wroga (o cechach osobowości sadystycznej oraz paranoicznej) – zjadliwa, zaczepna, dokuczliwa, zawzięta, szkodząca innym, pełna urazy, brutalna, spodziewająca się zdrady oraz kary; żądna zemsty, okrutna, niewrażliwa, nie bojąca się, bez wyrzutów sumienia.

Wymieniane w nauce o objawach klinicznych psychopatologiczne objawy obejmują¹⁴: zaburzenia czynności poznawczych; zaburzenia emocjonalnych i motywacyjnych czynności (zaburzenia emocjonalne, zaburzenia czynności motywacyjnych, zaburzenia aktywności popędowych, zaburzenia dotyczące czynności nawykowych); zaburzenia scalenia czynności psychicznych (zaburzenia świadomości, zaburzenia poczucia otoczenia i siebie, zaburzenia pod postacią somatyczną, zaburzenia orientacji co do bieżącego czasu, miejsca, sytuacji i własnej tożsamości, zaburzenia sprawności intelektualnej, zaburzenia osobowości).

Termin „zespół psychopatologiczny” oznacza zbiór objawów, które występują łącznie, przez co są dla niektórych osób charakterystyczne, jak np.: zespół maniakalny – przyspieszenie toku myślenia, podwyższenie nastroju, pobudzenie ruchowe¹⁵.

Podsumowując, psychopatologia jest dziedziną rozwojową, mającą przed sobą przyszłość, z uwagi na rosnący poziom zrozumienia czynników genetycznych, psychicznych i społecznych wśród badaczy, co umożliwi opracowywanie lepszych metod leczenia¹⁶.

ANALIZA DEFINICJI SERYJNEGO MORDERCY

Pojęcie seryjnego mordercy, podobnie jak „bezpieczeństwa” i „psychopatologii” jest trudne do jednoznacznego zdefiniowania i sklasyfikowania. Dzieje się tak za przyczyną niezrozumiałych oraz różnorodnych motywów popełniania morderstw seryjnych. Z prawnego punktu widzenia: w polskim kodeksie karnym nie wyjaśniono, kim jest „seryjny morderca”, zatem nie

---

¹⁴ *Psychiatria*, t. 1: *Podstawy psychiatrii*, J. Rybakowski, S. Puzyński, J. Wciórka (red.), Wrocław 2010, s. 305.

¹⁵ D. Kurpas, H. Miturska, *Podstawy psychopatologii i syndromologii ogólnej*, [w:] *Podstawy psychiatrii dla studentów pielęgniarstwa*, D. Kurpas, H. Miturska, M. Kaczmarek (red.), Opole 2009, s. 33.

¹⁶ *Psychiatria*, t. 1: *Podstawy psychiatrii*, J. Rybakowski, S. Puzyński, J. Wciórka (red.), op. cit., s. 305.

przewidziano dla tej grupy odrębnych kar pozbawienia wolności, innych niż w przypadku „zwykłego” zabójcy¹⁷.

Wskazane w literaturze definicje seryjnego morderstwa posługują się określonymi kryteriami, m.in. zaczerpniętymi z wiktymologii – czyli dziedziny zajmującej się badaniem roli ofiar w przestępstwie i ich związków z zabójcami. Według niektórych badaczy seryjni mordercy przejawiają w swoich działaniach określony schemat bądź z ich ofiarami związana jest silnie zakorzeniona symbolika. W innych teoriach pojawia się znaczenie seksu i dominacji¹⁸. Twórca jednej z definicji „seryjnego morderstwa” – Steven Egger stwierdził, że występuje ono wówczas, gdy jedna lub więcej osób popełnia drugie i kolejne morderstwo, a każde z nich jest dokonywane w innym czasie, bez wyraźnego powiązania z sobą¹⁹. Według takiego rozumienia motywy, które kierują sprawcą są dominujące, lecz nie wyczerpują katalogu wszystkich przyczyn (pobudek).

Określenie „seryjny morderca” oznacza osobę dokonującą w odstępach czasu co najmniej trzech zabójstw. Nie jest tu istotna liczba ofiar lecz wewnętrzny przymus popełnienia zbrodni „co jakiś czas”. Zainteresowanie popełnieniem morderstwa ma postać, ciągłego, trwającego przez całe życie obsesyjnego cyklu²⁰. Morderstwo seryjne popełniane jest w efekcie patologii charakteru, np. dla patologicznej żądzy nieograniczonego panowania nad ofiarą. Jest to cecha odróżniająca seryjnych morderców od „zabójców na zlecenie”, dokonujących zbrodni po to, by osiągnąć korzyści majątkowe, lub od terrorystów kierujących się motywami ideologicznymi lub politycznymi.

Podstawowy podział seryjnych morderców dzieli ich na przestępców zorganizowanych i niezorganizowanych. Poza nimi w literaturze przedmiotu wymienia się następujące typy seryjnych morderców²¹: wizjoner, misjonarz, poszukiwacz emocji, dla zaspokojenia żądzy, tyran. Typ wizjonera to klasyczny szaleniec – człowiek, który zabija, ponieważ głosy rozbrzmiewające w jego głowie mówią mu, by to robił. Seryjni zabójcy podczas procesu często utrzymują, że kierują nimi głosy – prawdopodobnie mówią tak częściowo po to, by pozbyć się osobistej odpowiedzialności za to, co zrobili. Mają bowiem świadomość, że gdy ich usprawiedliwienie zostanie przyjęte, będą

¹⁷ A. Urbaniak, *Ludzkie thanatos (instynkt zabijania) – prawda o naturze człowieka*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” 2014, nr 1, s. 22.

¹⁸ S. J. Giannangelo, *Psychopatologia seryjnego morderstwa*, Poznań 2007, s. 14.

¹⁹ S. A. Egger, *Serial murder: An elusive phenomenon*, New York 1990, s. 4.

²⁰ R. Castleden, *Seryjni zabójcy*, op. cit., s. 8.

²¹ Ibidem.

traktowani jako psychicznie chorzy, a zatem unikną wyższej kary. Misjonarz czyni w swoim mniemaniu dobro, eliminując tych, których uważa za najgorszą grupę społeczną. Bywa purytaninem uśmiercającym prostytutkę lub homofobem likwidującym gejów. Poszukiwacze emocji są sadystami, a ich morderstwa stają się coraz bardziej brutalne – mordercy często dla zaspokojenia żądzy torturują ofiary i zadają im śmierć osiągając zaspokojenie seksualne.

Podsumowując, z analizy wielu definicji „seryjnych morderców” można wyciągnąć wnioski wskazujące na ścisły związek popełnianych przez nich morderstw z ich wpływem na bezpieczeństwo publiczne, któremu zagrażają.

STUDIUM PRZYPADKU: KAROL KOT – LATA 60. XX WIEKU

Karol Szczepan Kot znany jako „Wampir z Krakowa” urodził się 18 grudnia 1946 roku, a zmarł 16 maja 1968 roku w Mysłowicach. Należy do najbardziej znanych polskich przestępców, oficjalnie oskarżony był o zamordowanie dwóch osób, dokonanie dziesięciu prób zabójstwa i cztery podpalenia. Okres jego krwawych działań na terenie Krakowa w latach 1964-1966 określany jest jako „psychoza strachu”²².

Karol Kot rozpoczął działalność przestępczą jeszcze jako niepełnoletni uczeń Technikum Energetycznego. Wywodził się z rodziny inteligentkiej, uznawanej za porządną i spokojną. Miał młodszą siostrę, jego ojciec był inżynierem, a matka prowadziła dom i działała charytatywnie na rzecz innych. Do głównych zainteresowań Kota należało gromadzenie militariów i strzelectwo, należał do raczej przeciętnych uczniów klasy maturalnej²³.

W dniu 21 września 1964 roku w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie miał miejsce pierwszy atak młodocianego przestępcy. Jego ofiarą była 48-letnia kobieta, Helena W. Kot ugodził ją nożem w plecy, po czym uciekł – jednak gruby płaszcz uchronił niedoszłą ofiarę przed śmiercią, gdyż rana nie była głęboka. Na drugie zabójstwo nastolatek zdecydował się dwa dni później, 23 września 1964 roku. Na cel obrał sobie 78-letnią letnią kobietę, Franciszkę L. W bramie przy ulicy Skawińskiej zadał jej kilka ciosów nożem w plecy, jednak i tym razem nie udało mu się zabić. Trzecia próba zabójstwa podjęta przez Karola Kota miała miejsce niecały tydzień po jego drugiej napaści, w kościele Panien Prezentek przy ulicy św. Jana w Krakowie. Jego ofiarą, w tym przypadku śmiertelną, była Maria P., która

---

²² *Kryminalny Kraków w jeden dzień*, „Dziennik Polski” z 7 października 2011.

²³ *Ibidem*.

zmarła po przewiezieniu do szpitala – miała liczne rany klute. W słowach wypowiedzianych przed śmiercią zeznała, że napadł na nią młody chłopiec.

Druga seria działań Karola Kota rozpoczęła się 13 lutego 1966 roku, atakiem uznanym za najbardziej brutalny spośród wszystkich przestępstw zabójcy. Ofiarą był 11-letni chłopiec – Leszek Catek, zaatakowany nożem ze skutkiem śmiertelnym podczas odbywających się na Kopcu Kościuszki zawodów saneczkowych. Kolejną ofiarą sprawcy była 7-letnia dziewczynka, Małgosia P. Została ona zaatakowana nożem w dniu 4 kwietnia 1966 roku, jednak mimo jedenastu ran kłutych – przeżyła.

Do ujęcia Karola Kota przyczyniła się jego koleżanka z klubu strzeleckiego – Danuta W, która doniosła na przyjaciela Milicji Obywatelskiej po tym, jak próbował on zaatakować ją podczas spaceru, a następnie opowiedział jej o napaści na małą dziewczynkę. W trakcie przesłuchań chłopiec przyznał się zarówno do zarzucanych mu czynów (dwóch morderstw, czterech prób dokonania zabójstwa), jak i do podejmowanych przez niego prób otrucia kilku osób arsenianem sodu oraz podpaleń.

Swoje postępowanie Karol Kot tłumaczył następująco: „Z moich marzeń zdążyło się spełnić jedno, chciałem i byłem katem ludzi, choć myślałem o większej rzezi, o prawdziwym dużym krematorium. Gdyby była wojna, chciałbym być szefem obozu koncentracyjnego, obcinałbym piersi kobiet i kładł je pod hełmy żołnierzy, aby nie uciskały ich w głowę. Marzyły mi się masowe mordy w komorach gazowych, łapanki, ćwiartowanie ludzi. Chciałem wymordować wszystkie kobiety, może poza dwoma - moją siostrą i kuzynką. Niestety, nie zdążyłem. Nie wiem kto na tym stracił”²⁴.

Badanie Karola Kota pod kątem chorób psychicznych długo nie dawało jednoznacznych wyników, opinie lekarzy były podzielone. Mimo że ostatecznie psychiatrzy z Krakowskiej Akademii Medycznej CM UJ stwierdzili, że Kot jest chory psychicznie i wymaga izolacji, prokurator w akcie oskarżenia pokazał sprawcę jako zdrowego, ale o wysokim stopniu demoralizacji. Zgodnie z przepisami ówczesnego kodeksu karnego, Karol Kot został skazany na karę śmierci. W efekcie złożenia odwołania od wyroku sąd drugiej instancji zmienił karę na dożywotnie więzienie, lecz na wniosek prokuratorowskiej interwencji ponownie skazano Kota na śmierć. Wyrok wykonano dnia 16 maja 1968 roku.

---

²⁴ P. Rzewuski, *Wampir z Krakowa*, „Histmag.org”, 17.03.2013, <https://histmag.org/Karol-Kot-historia-nozownika-sadysty-7722> (dostęp: 9.09.2020).

STUDIUM PRZYPADKU: MIECZYŚLAW ZUB – LATA 80. XX WIEKU

Mieczysław Zub, nazwany później w toku śledztwa „Fantomasem”, urodził się w Krzeczynie Małym w dniu 10 października 1953 roku, natomiast data jego śmierci to 29 września 1985 roku. Podobnie jak Karol Kot zaliczany jest do grona najbardziej znanych seryjnych morderców polskich XX wieku. Zub zabił łącznie cztery kobiety, a terenem jego przestępstw na tle seksualnym i rabunkowym były okolice Rudy Śląskiej²⁵.

Do jego pierwszej napaści doszło w Świętochłowicach 29 listopada 1977 roku. Pracował wówczas w milicji i w mundurze zaatakował 14-letnią dziewczynkę, którą pod pretekstem wyjaśnienia nieporozumienia zaciągnął do lasu, groził jej pistoletem, a następnie ją zgwałcił. Oficjalnie śledztwo w sprawie nie przyniosło rezultatów, ale Zub niebawem został zwolniony ze służby z powodu wykroczeń dyscyplinarnych.

Kolejnym razem Mieczysław Zub zaatakował 44-letnią kobietę, tuż po jego zwolnieniu z milicji. Próbował ją też zgwałcić, ale niedoszła ofiara broniła się i głośno krzyczała. Następny przypadek przestępczej działalności mężczyzny miał miejsce 19 września 1980 roku. Zaatakował kobietę, która wracała z drugiej zmiany w kopalni w Dąbrówce Wielkiej. Zub działał w charakterystyczny dla siebie sposób, jedną ręką zatykając ofierze usta, a drugą popychając ją do rowu, gdzie ta traciła przytomność. Zgwałcona kobieta przeżyła, jednak odmówiła złożenia oficjalnego wniosku o ściganie.

Do pierwszego zabójstwa dokonanego przez „Fantomasa” doszło w Rudzie Śląskiej 19 listopada 1981, a ofiarą była 19-letnia dziewczyna będąca w ósmym miesiącu ciąży. W 1982 roku dokonał on kolejnego gwałtu i morderstwa, tym razem szesnastolatki. Rok później, w marcu 1983 roku Mieczysław Zub ponownie zgwałcił młodą (14-letnią) dziewczynę, jednak udało jej się uciec i złożyć doniesienie do milicji. Sprawca został odnaleziony z powodu przepustki na teren huty „Ferrum” wystawionej na nazwisko Mieczysława Zuba, którą milicja znalazła na miejscu zdarzenia.

W trakcie procesu sprawca przyznał się do bycia winnym czterech zabójstw, trzydziestu dwóch napadów, gwałtów i kradzieży. Jego prowokacyjne zachowania utrudniały zeznania świadków i odczytywanie zarzutów, gdyż Zub kierował do Sądu następujące słowa: „Zdrastwujcie towarzyszczi,

---

²⁵ M. Molenda, *Nieuchwytny psychopata terroryzował Śląsk*, „Fakt.pl”, 6.04.2017, fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/mieczyslaw-zub-fantomas-nieuchwytny-psychopata-ktory-teroryzowal-slask/986ydes (dostęp: 9.09.2020).

banda Cyganów, cweli, chuje, kurwy, możecie zaczynać”²⁶. Podczas odczytywania aktu oskarżenia oskarżony gwizdał i śpiewał.

Został skazany za cztery morderstwa oraz trzynaście gwałtów wyrokiem kary śmierci oraz pozbawieniem praw publicznych dożywotnio. Po utrzymaniu w mocy przez Sąd Najwyższy w Warszawie wyroku z dnia 6 sierpnia 1985 roku Zub podjął pierwszą (nieudaną) próbę samobójczą. Ostatecznie kara śmierci nie została jednak wykonana, ponieważ druga próba samobójcza mordercy, dokonana w dniu 29 września 1985 roku (poprzez powieszenie), okazała się skuteczna.

REAKCJE SPOŁECZEŃSTWA NA DZIAŁANIA SERYJNYCH ZABÓJCÓW

Karol Kot był pierwszym po II wojnie światowej przestępcą, który działał na taką skalę, co spowodowało historyczny lęk wśród mieszkańców Krakowa. Nazwa „Wampir z Krakowa” używana przez organy ścigania została wymyślona przez społeczność miasta. W latach 60. XX wieku nie istniał termin „seryjny morderca”, został on wprowadzony dopiero w latach 80. w Stanach Zjednoczonych.

Kraków w realiach lat 60. XX wieku był miastem spokojnym, znajdującym się z dala od rozwijających się metropolii – był miastem nauki, kultury, kół inteligenckich. W efekcie publikowanych w prasie informacji na temat grasującego nożownika w dniach 20-29 września 1964 roku, społeczeństwo miasta opanowała niespotykana od zakończenia wojny psychoza strachu. Reakcją starszych mieszkańców było zamykanie się w domach i budowanie w wyobraźni sylwetek domniemanego sprawcy²⁷. Atakom nożownika towarzyszyły słuchowiska radiowe z „czarnej serii”: powszechne były plotki o strasznym upiorze, który napada na staruszki. Kobiety zabezpieczały się fizycznie poprzez wkładanie pod ubranie pokrywek od garnków zawieszanych na sznurku, a na nie nakładano jeszcze gruby płaszcz. Na posterunki Milicji Obywatelskiej dostarczano tysiące zgłoszeń na temat podejrzanych młodych mężczyzn. *W książce pt. M jak morderca: Karol Kot – wampir z Krakowa* P. Semczuk pisze, że wiele kobiet próbowało się bronić na własną rękę, gdyż twierdziły, że są śledzone, a pod ich adresem kierowane są groźby²⁸.

²⁶ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2007, s. 214.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

Dłuższa przerwa w akcjach podejmowanych przez nożownika, po śmierci jego pierwszej ofiary przyczyniła się do lekkiego osłabienia społecznej histerii w Krakowie. Strach jednak pozostał, gdyż sprawcy nie ujęto, a śledztwo umorzono w wyniku braku środków dowodowych. Silne oburzenie społeczne i nacisk na krakowskie organy ścigania spowodowało rozpoczęcie drugiej serii ataków Kota w 1964 roku. Mieszkańcy jeszcze nie zapomnieli o nożowniku, który teraz zadał jedenaście śmiertelnych ciosów nożem 11-letniemu chłopcu. W następstwie tego Milicja Obywatelska zorganizowała naradę z udziałem wysoko postawionego przedstawiciela PZPR (Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej). Społeczność krakowska oczekiwała wyników, ale śledztwo pozostawało w martwym punkcie. Trop, który mógł wskazywać na nożownika był niedostrzegalny²⁹.

W efekcie skojarzeń faktów koleżanki "Wampira z Krakowa" oraz przekazów ulicznych, zdołano ująć sprawcę. Studentka ASP wskazała na Milicji, że według niej sprawcą morderstw jest Karol Kot, maturzysta z Krakowskiego Technikum Energetycznego. Czujność i czynne reakcje mieszkańców Krakowa na zdarzenia mogące pozostawać w związku ze sprawcą morderstw przyczyniły się bezpośrednio do ujęcia sprawcy.

Społeczność miasta miała też wpływ na ostateczny wyrok i wykonanie kary śmierci na Karolu Kocie. Po stwierdzeniu przez psychiatrów niepoczytalności sprawcy możliwe było umieszczenie go w zakładzie psychiatrycznym, na zasadzie dożywotniej detencji. Jednak w efekcie wpływu społecznego i sprzeciwu mieszkańców miasta wyrok śmierci został zrealizowany³⁰.

Jeśli chodzi o Mieczysława Zuba, nie był on jedynym poszukiwanym przez ówczesne organy ścigania przestępcą popełniającym zbrodnie seryjne. Reakcje mieszkańców rejonu Górnego Śląska spowodowane były przede wszystkim strachem kobiet przed wieczornym, samotnym powrotem do domu z miejsca pracy, gdyż gwałciiciel-morderca atakował po zmroku³¹.

Społeczność próbowała już od pierwszych pogłosek na temat dokonanego przez Zuba gwałtu zabezpieczać się samodzielnie, poprzez unikanie sytuacji narażających kobiety na ataki. Po panie, które kończyły pracę o późnej porze (np. w Hucie „Baildon”) przyjeżdżali mężowie, ojcowie czy bracia. W przypadku gdy kobieta nie mogła w danym dniu liczyć na eskortę męż-

---

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ M. Król, *Śmierć chodziła w mundurze*, „Ruda Śląska. Nasze Miasto”, 23.06.2004, <https://rudaslaska.naszemiasto.pl/smierc-chodzila-w-mundurze/ar/c1-5953085> (dostęp: 9.09.2020).

czynny – wracała w towarzystwie kilku koleżanek. Po zmroku kobiety rzadko wychodziły same. Po pierwszym makabrycznym morderstwie dokonany przez „Fantomasa” na ciężarnej dziewczynie, kobiety w rejonie Rudy Śląskiej wpadły w panikę i jeszcze bardziej starały się dbać o swoje bezpieczeństwo³².

Jednak nie wszystkie ofiary chciały zgłaszać napady i gwałty, co mogło być spowodowane tym, że sprawca na początku działał w milicyjnym mundurze. Niektóre z nich ze strachu przystawały na gwałt w obawie przed utratą życia, po czym próbowały wymazać wydarzenie z pamięci. W trakcie procesu Mieczysław Zub wiele z nich rozpoznał – również te, które nie złożyły na niego doniesień. Wśród świadków były także takie kobiety, które zgłaszały gwałty i napaście, których w istocie nie było, by podsyćć dramatyczność sytuacji i przyspieszyć prowadzenie śledztwa.

Reakcje społeczności śląskiej na zbrodnię Zuba na przełomie lat 70. i 80. XX wieku spowodowane były głównie strachem, co prowadziło do siania paniki i podejmowania wszelkich kroków w celu uniknięcia ataku. Także członkowie rodzin osób zamordowanych milczeli – nie zdawali sobie sprawy z rangi i znaczenia sprawy, opinia publiczna była zastraszona, a o kolejnych napadach się nie mówiło.

FORMY ZABEZPIECZANIA PRZED ZAGROŻENIEM ZE STRONY SERYJNYCH MORDERCÓW STOSOWANE PRZEZ SŁUŻBY PORZĄDKOWE I SPOŁECZEŃSTWO

Lata 60. i 80. w Polsce to okres PRL (Polska Rzeczpospolita Ludowa). Mimo że są to dwa różne okresy w historii władzy komunistycznej w Polsce, to kluczową rolę wśród lokalnych służb porządkowych pełniła Milicja Obywatelska, stojąca na straży prawa i bezpieczeństwa obywateli³³.

W latach 60. XX wieku, w okresie przestępczej działalności Karola Kota ówczesna milicja dysponowała tropami, które były niewystarczające do podjęcia przez nią stanowczych działań – niemożliwe było nawet ustalenie tak kluczowych elementów śledztwa, jak wiek czy płeć szukanego mordercy³⁴. W 1964 roku, po drugiej nieudanej próbie zabójstwa dokonanej przez przestępcę, służbom udało się uzyskać jego portret pamięciowy, a także informację, że jest on uczniem jednej z krakowskich szkół średnich.

³² Ibidem.

³³ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 11.

³⁴ M. Szczęsny, *Polscy seryjni mordercy – Karol Kot*, „kruczek.pl”, 23.04.2019, https://kruczek.pl/polscy-seryjni-mordercy-karol-kot/#2_lata_wczesniej (dostęp: 9.09.2020).

Po trzecim napadzie Karola Kota milicja opublikowała w prasie komunikat informujący o zdarzeniach, z prośbą o pomoc mieszkańców Krakowa w dostarczeniu informacji na temat mężczyzny.

Większy artykuł został opublikowany w Dzienniku Polskim po tym, jak morderca zaatakował i zabił 11-letniego chłopca. W artykule tym przedstawiono sylwetkę ofiary, okoliczności, w jakich przebywała na miejscu zabójstwa oraz informację na temat podjętych przez Milicję Obywatelską działań – została powołana w tym celu specjalna grupa oficerów Milicji, m. in. w celu uspokojenia paniki wśród społeczeństwa. Jednak nie podjęto istotnych środków ostrożności, takich jak np. zwiększenie liczby patroli w pobliżu obiektów sakralnych, parków, kamienic – tam, gdzie najczęściej działał sprawca.

Dopiero dwa lata później, kiedy Karol Kot ponownie zaatakował (tym razem 7-letnią dziewczynkę), organy ścigania powołały dwudziestoosobową ekipę milicjantów, która rozpoczęła jego poszukiwania na szeroką skalę. Dokonano kilku aresztowań, jednak mimo silnej motywacji powołanego specjalnego oddziału, zabójca nadal pozostawał nieuchwytny. W krakowskiej prasie ponownie opublikowano komunikat wzywający do mobilizacji i pomocy mieszkańców, a zmotoryzowany Obwód Milicji Obywatelskiej został postawiony w stan pogotowia. Ulice miasta wypełniły się patrolami w pełnym uzbrojeniu i hełmach, co jednak było krytykowane z powodu zwiększania paniki społecznej³⁵.

Po latach wykazano, iż podczas prowadzenia śledztwa Milicja Obywatelska popełniła liczne błędy. Podczas jednego z napadów sprawca był widziany przez taksówkarza, który opisał służbom czego był świadkiem. Jednak w okresie PRL przyjmowanie zeznań od ludzi, którzy zgłaszali się z własnej inicjatywy nie było mile widziane przez ówczesne władze, dlatego też Milicja Obywatelska nie dostała pozwolenia na wykorzystanie zeznań taksówkarza³⁶.

Ostatecznie Karol Kot trafił do aresztu 14 lipca 1966 roku. Zgodnie z panującym w tamtych latach prawem, został on skazany na karę śmierci przez powieszenie. Informacja o egzekucji przestępcy, jako jedynym słusznym wyroku, pojawiła się w prasie ogólnopolskiej, co miało na celu

---

³⁵ „Dziennik Polski”, 8 kwietnia 1966.

³⁶ <http://mordercy.jun.pl/printview.php?t=11&start=0&sid=b57e239d2c6f7366896d27808b97d18a> (dostęp: 9.09.2020).

uspokojenie społeczeństwa i ostrzeżenie, że takie czyny karane są najwyższym wymiarem kary.

***

Jeśli chodzi o zbrodnie popełniane przez Mieczysława Zuba, grupa Milicji Obywatelskiej podejmująca sprawę (pod kryptonimem „Fantomas”) nie osiągała żadnych postępów w śledztwie przez długi czas. Utrudnienia powodował fakt, że Zub pracował w milicji i początkowo atakował ofiary właśnie w mundurze milicyjnym. Najprawdopodobniej zwolnienie dyscyplinarne Zuba miało związek z pierwszym dokonaniem przez niego na 14-latce gwałtem – oficjalnie nie było to podane do wiadomości publicznej, by chronić dobre imię socjalistycznej służby porządkowej.

Zbrodnie Mieczysława Zuba ujawniane były stopniowo, mimo że po jego pierwszym występkę śledztwo wszczęto natychmiast. Funkcjonariusze zajmowali się jednak w tym samym czasie inną sprawą – seryjnego mordercy, Joachima Knychały („Wampira z Bytomia”)³⁷. Dopiero po jakimś czasie przez komendanta wojewódzkiego MO w Katowicach powołana została specjalna grupa operacyjno-śledcza, która miała na celu ustalenie oraz schwytanie zabójcy. Prowadzono intensywne działania śledcze, przesłuchiowano wielu podejrzanych: skazanych za gwałty, wypuszczonych po odbyciu kary w więzieniu – jednak nie przynosiło to przełomu w sprawie³⁸.

Ważnym krokiem w postępowaniu było skierowanie do społeczeństwa prośby o pomoc, m.in. w dostarczaniu informacji na temat potencjalnych podejrzanych. W odpowiedzi milicja otrzymywała liczne sygnały od mieszkańców, lecz okazywały się one mało przydatne. Do ujęcia Mieczysława Zuba doszło przypadkiem: dokonano tego po zgłoszeniu gwałtu przez 14-letnią dziewczynkę, która podała informację o tym, że napastnik poszukiwał czegoś ważnego w trawie, podczas gdy ona uciekała. Z racji tego, że sprawca znał metody stosowane przez zespoły kryminalne przez długi czas mógł działać bezkarnie nie wzbudzając żadnych podejrzeń, a jego zuchwałość rosła wraz z każdą kolejną napaścią.

---

³⁷ W. Chrzanowski, *Mieczysław Zub – milicjant, mąż, ojciec, gwałcieciel, morderca*, „WP facet”, 29.09.2016, <https://facet.wp.pl/mieczyslaw-zub-milicjant-maz-ojciec-gwalcieciel-morderca-6042226475565697a> (dostęp: 9.09.2020).

³⁸ Ibidem.

WNIOSKI

We wnioskach autor niniejszej pracy wskazuje głównie na różnice w reakcjach na zagrożenia bezpieczeństwa w latach 60. i 80. XX wieku. W przypadku Karola Kota służby porządkowe zaangażowały się w odnalezienie sprawcy i rozwiązanie problemu, podczas gdy dwadzieścia lat później początkowo makabryczne działania Mieczysława Zuba były zatajane. Jeśli chodzi o różnice w reakcji społeczeństwa: w latach 60. XX wieku w Krakowie otwarcie mówiono o napadach (składano nawet fałszywe zeznania, by przyspieszyć śledztwo), rozsiewano panikę – ale dzięki temu mieszkańcy próbowali zabezpieczać się na własną rękę na wszelkie możliwe sposoby. Tymczasem na Śląsku w latach 80., mimo że (podobnie jak w społeczeństwie krakowskim) mieszkańcy starali się sami dbać o swoje bezpieczeństwo, to jednak kobiety bały się zgłaszać dokonane na nich napadzi, wołały o tym nie mówić.

Powyższe różnice wynikały przede wszystkim z większej wiary społeczeństwa w latach 60. w konieczność samoobrony i podejmowania walki społecznej, bez oczekiwania na pomoc służb porządkowych, a także ze strachu przed Milicją Obywatelską na przełomie lat 70. i 80., spowodowanego wcześniejszymi krwawo przez nią tłumionymi wydarzeniami w kraju.

Natomiast w obydwu przypadkach, już na bardziej zaawansowanym etapie śledztwa zdecydowano się na akcje informacyjne na łamach prasy, mające na celu mobilizację społeczności lokalnych do pomocy w schwytaniu przestępców. Wystąpienie tych (i innych) podobieństw mogło być efektem panującego wówczas w Polsce systemu, w którym Milicja Obywatelska miała stanowić niepodważalne źródło bezpieczeństwa socjalistycznego kraju. Popęlnione w obu przypadkach błędy spowodowane były późnymi reakcjami na ataki oraz zlekceważeniem pierwszych napadów, które nie kończyły się śmiercią ofiar.

ZAKOŃCZENIE

W niniejszym artykule wykazano, że reakcje społeczne na zbrodnie zagrażające ich życiu są najczęściej nastawione na samoobronę, a także na oczekiwanie na pomoc ze strony służb porządkowych. Jednak zaufanie do tych służb i wywieranie presji na ich działanie uzależnione jest od sytuacji politycznej kraju oraz znaczenia i pozycji tych służb w systemie państwa.

Główną formą zabezpieczania bezpieczeństwa publicznego przed zagrożeniami, podejmowaną przez przeznaczone do tego jednostki było informowanie społeczeństwa o zdarzeniach oraz zachęcanie go do zaangażowania się w rozwiązanie problemów. Ostatecznymi formami zabezpieczenia

bezpieczeństwa stosowanymi przez MO były: wystawienie funkcjonariuszy w pełnym uzbrojeniu na ulice, w celu zwiększenia poczucia bezpieczeństwa mieszkańców i powołanie specjalnych grup do walki z przestępczością.

Ostatecznie można przyjąć, że zachowania seryjnych morderców najczęściej wynikają z ich zaburzeń psychicznych. Niezależnie od wyroków sądów zaburzenia takie potwierdzone są przez biegłych lekarzy psychiatrów. Przystępcza działalność seryjnych zabójców zwykle nie przebiega według określonych schematów i jest trudna do przewidzenia dla zdrowego umysłu – jest zatem niebezpieczna, gdyż każdorazowo prowadzi do uszkodzeń ciała, psychiki, a nawet śmierci ofiar. Psychopatologie seryjnych zabójców zagrażają zatem bezpieczeństwu publicznemu – można to stwierdzić na przykładzie obydwu analizowanych w niniejszym artykule przypadków.

Seryjni mordercy w znaczący sposób różnią się od siebie. Niektórzy popełniają swoje zbrodnie z pobudek seksualnych, inni dla pomnożenia majątku, jeszcze inni, jak „anioły śmierci” – zabijają z litości. Istnieją jednak wśród nich osobnicy o tendencjach sadystycznych, którzy czerpią przyjemność z mordowania: właśnie do tej grupy zaliczyć należy Karola Kota i Mieczysława Zuba.

BIBLIOGRAFIA:

- Buksik D., „Psychopatologia”, *John D. Stirling, Jonathan S. E. Hellewell, Gdańsk 2005* [recenzja], „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 2008, nr 25, s. 594–596.
- Castleden R., *Seryjni zabójcy*, Warszawa 2009.
- Chrzanowski W., *Mieczysław Zub – milicjant, mąż, ojciec, gwałciciel, morderca*, „WP facet”, 29.09.2016, <https://facet.wp.pl/mieczyslaw-zub-milicjant-maz-ojciec-gwalciciel-morderca-6042226475565697a> (dostęp: 9.09.2020).
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.
- Donkohlo D., *Psychopatologia wielokrotnych zabójców a zagrożenie bezpieczeństwa publicznego*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dra Wojciecha Czajkowskiego na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2021.
- Egger S. A., *Serial murder: An elusive phenomenon*, Preager, New York 1990.
- Ficoń K., *Inżynieria zarządzania kryzysowego. Podejście systemowe*, Warszawa 2007.

- Giannangelo S. J., *Psychopatologia seryjnego morderstwa*, Poznań 2007.
- Hooper L. M., LAbate L., Sweeney L. G., Gianesini G., Jankowski P. J., *Models of Psychopathology: Generational Processes and Relational Roles*, New York 2014.
- <http://mordercy.jun.pl/printview.php?t=11&start=0&sid=b57e239d2c6f7366896d27808b97d18a>
- Król M., *Śmierć chodziła w mundurze*, „Ruda Śląska. Nasze Miasto”, 23.06.2004, <https://rudaslaska.naszemiasto.pl/smierc-chodzila-w-mundurze/ar/c1-5953085> (dostęp: 9.09.2020).
- Kryminalny Kraków w jeden dzień*, „Dziennik Polski” z 7 października 2011.
- Kurpas D., Miturska H., *Podstawy psychopatologii i syndromologii ogólnej*, [w:] *Podstawy psychiatrii dla studentów pielęgniarstwa*, D. Kurpas, H. Miturska, M. Kaczmarek (red.), Opole 2009.
- Molenda M., *Nieuchwytny psychopata terroryzował Śląsk*, „Fakt.pl”, 6.04.2017, fakt.pl/wydarzenia/polska/slask/mieczyslaw-zub-fantomas-nieuchwytny-psychopata-ktory-terroryzowal-slask/986ydes (dostęp: 9.09.2020).
- Neale P., Thapa S., Boyce C., *Preparing a Case Study: A Guide for Designing and Conducting a Case Study for Evaluation Input*, Watertown, MA 2006.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2007.
- Olszewski J. K., *O zaradności obezwładnionych lękiem. Osoby z nerwicowymi zaburzeniami lękowymi a stres*, Lublin 2010.
- Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, Józefów 2012.
- Psychiatria*, t. 1: *Podstawy psychiatrii*, J. Rybakowski, S. Pużyński, J. Wciórka (red.), Wrocław 2010.
- Radochoński M., *Wybrane zagadnienia psychopatologii w ujęciu systemowej koncepcji rodziny*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 1998, t. X.
- Rzewuski P., *Wampir z Krakowa*, „Histmag.org”, 17.03.2013, <https://histmag.org/Karol-Kot-historia-nozownika-sadysty-7722> (dostęp: 9.09.2020).
- Seligman M. E. P., Walker E. F., Rosenhan D. L., *Psychopatologia*, Poznań 2003.
- Semczuk P., *M jak morderca. Karol Kot – wampir z Krakowa*, Kraków 2019.
- Skrzyński W., *Wybrane zagadnienia psychologii klinicznej*, Warszawa 2011.
- Soroko E., *Integracyjne modele w diagnozie zaburzeń osobowości*, [w:] *Zaburzenia osobowości. Problemy diagnozy klinicznej*, L. Cierpiałkowska, E. Soroko (red.), Poznań 2017, s. 75–95.
- Stańczyk J., *Kres zimnej wojny*, Toruń 2004.
- Szczęsny M., *Polscy seryjni mordercy – Karol Kot*, „kruczek.pl”, 23.04.2019, https://kruczek.pl/polscy-seryjni-mordercy-karol-kot/#2_lata_wczesniej (dostęp: 9.09.2020).

Tożsamość człowieka z perspektywy interdyscyplinarnej, M. Pąchalska, B. Grochmal-Bach, B. Duncan MacQueen (red.), Kraków 2007.
Urbaniak A., *Ludzkie thanatos (instynkt zabijania) – prawda o naturze człowieka*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego” 2014, nr 1.

CITE THIS ARTICLE AS:

D. Donkohlo, *Psychopatologia seryjnych zabójców a zagrożenie bezpieczeństwa publicznego w Polsce*, „Security, Economy & Law” 1/2021 (XXVIII), s. 5–23, DOI: 10.53161/SEL/28/1.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2021 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow

STATUS, ROLA I ZADANIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ W POLSCE

STATUS, ROLE AND TASKS OF THE MILITARY
GENDARMERIE IN POLAND

MARCELINA KACZMARSKA-BIALIK*

ABSTRACT

Security is one of the most crucial human existential needs. Governments constitute special forces to provide national security on the state level. Their task is to maintain order in society and counteract any threats. This article aims to present a troop formation which is Military Gendarmerie. Its genesis date back to the 16th century, and for the following centuries it has been developing, appearing under different names and performing many various functions, always focused on providing security. Presently Military Gendarmerie is based on a reliable legal basis and clearly defined objectives and missions. As a non-dependent specialized military unit, Military Gendarmerie cooperates with many other organizations not only in Poland but also with those of an international character, to maintain and protect security.

KEYWORDS

security, public security, military gendarmerie

---

* Lic. Marcelina Kaczmarska-Bialik, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie; correspondence address: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Krupnicza 3, 31-123 Kraków, Poland

ABSTRAKT

Bezpieczeństwo jest jedną z najważniejszych potrzeb egzystencjalnych człowieka. Dla jej zapewnienia na poziomie państwowym powołane zostały jednostki, które mają za zadanie utrzymywać porządek w społeczeństwie oraz przeciwdziałać wszelkim zagrożeniom. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie formacji, jaką jest Żandarmeria Wojskowa. Jej początki sięgają XVI w., a przez kolejne stulecia ciągle się rozwijała, pojawiając się pod różnymi nazwami i pełniąc wiele różnych funkcji, zawsze skupionych wokół utrzymania bezpieczeństwa. Dzisiaj Żandarmeria Wojskowa posiada solidną podstawę prawną oraz jasno określone cele i zadania. Jako samodzielna wyspecjalizowana jednostka wojskowa współpracuje z licznymi organizacjami nie tylko państwowymi, ale też międzynarodowymi w celu utrzymywania i ochrony bezpieczeństwa.

SŁOWA KLUCZOWE

bezpieczeństwo, bezpieczeństwo publiczne, żandarmeria wojskowa

WPROWADZENIE¹

Geneza Żandarmerii Wojskowej związana jest z przestrzeganiem prawa w strukturach wewnętrznych wojska. Pierwszym dokumentem, który mówił o obowiązku dyscypliny oraz przestrzeganiu porządku publicznego była ustawa o zakresie władzy hetmana najwyższego z dnia 13 sierpnia 1507 r.² W jej przygotowaniach brali udział m.in. Zygmunt Sary i hetman Wielki Litewski Stanisław Kiszka³. Przepis ten mówił o upoważnieniu udzielanemu hetmanowi przez władcę w sprawach wojennych, nakazywał bezwzględne posłuszeństwo oraz obowiązek natychmiastowego wykonywania wszelkich rozkazów przez członków służby. Ustawa regulowała głównie problem przestępstw żołnierzy w stosunku do ludności cywilnej, a także kwestie dys-

---

¹ Artykuł jest skróconą i opracowaną wersją pracy licencjackiej autorki pt. *Status, rola i zadania Żandarmerii Wojskowej*, napisanej pod kierunkiem dra inż. Pawła Pajorskiego na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2021.

² K. Łopatecki, *Organizacja, prawo i dyscyplina w polskim i litewskim pospolitym ruszeniu (do połowy XVII wieku)*, Białystok 2013, s. 179.

³ H. Lulewicz, A. Rachuba, *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, Kurniki 1996, s. 84, 234, 252.

cypliny wojskowej. Hetman otrzymywał prawo do karania oraz nagradzania służby ziemskiej, czyli ówczesnych żołnierzy, na mocy ustalonych dyrektyw⁴.

Przedstawiona wyżej ustawa obowiązywała 10 miesięcy, ponieważ podczas obrad sejmku Nowogródzkiego, w dniu 5 czerwca 1508 roku, powstał nowy list ustaw wojennych⁵. Oprócz obowiązku posłuszeństwa wymienionego w poprzednim akcie utworzono nowe normy wojskowego prawa karnego. Po raz pierwszy wprowadzono nowe stanowisko urzędnika – wiź⁶, a jego zadaniem było pilnowanie przestrzegania prawa przez żołnierzy. Ostatni znany list na temat ustaw wojennych datowany jest na 15 czerwca 1511 roku⁷ – według Konstantyna Górskiego, jest to najstarszy artykuł wojenny⁸. Swoją treścią nawiązuje on do pierwszej ustawy z 1507 roku, pomijając niektóre obostrzenia z roku 1508. Do 1534 roku nie odnotowano kolejnych ustaw wojennych, czego powodem mogła być trwająca do 1514 roku wojna. Dana ustawa mogła być także uznana za prawidłową i wystarczającą, przez co nie było konieczności jej zmiany. W 1522 roku wprowadzono pojedyncze normy regulujące kary za dezercję. Popularne w Polsce były wtedy kary śmierci⁹, co budziło strach oraz wymuszało posłuszeństwo.

Istotne zmiany na terenie Rzeczypospolitej miały miejsce w roku 1639, kiedy to utworzony został akt na temat regulaminu wojskowego wydany przez Stanisława Koniecpolskiego¹⁰. Na mocy art. 11 i 12 tej ustawy powstała Żandarmeria Polowa, która służyć miała do kontroli przestrzegania dyscypliny oraz prawa w wojsku polskim. Wydarzenia te bezpośrednio przyczyniły się do ukształtowania później Żandarmerii Wojskowej, która w dzisiejszych czasach jest odrębną wyspecjalizowaną jednostką sił zbrojnych.

⁴ H. Sohanowicz, *Historia Białorusi od czasów najdawniejszych do końca XVII wieku*, Lubin 2001, s. 130–131.

⁵ Ibidem, s. 180.

⁶ A. B. Zakrzewski, *Wiź w prawie litewskim XVI w., CPH XXXVII: 1985*, Warszawa 2000, s. 153–164.

⁷ K. Łopatecki, *Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563*, Poznań 1831, s. 115–117.

⁸ K. Górski, *Historia jazdy polskiej*, Kraków 1894, s. 51

⁹ Przepis dotyczący dezercji („A kto by uciekł z wojska do domu, a potem go pojmają, tedy tego na szubienicę przykazujem”) stanowił powtórzenie normy z ustawy sejmu wileńskiego z 1507 r. („Kto z wojny odejdzie bez wiadomości hospodara albo hetmana, ten szyję traci”).

¹⁰ K. Łopatecki, *„Disciplina militaris” w wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku*, Białystok 2012, s. 284.

ROZWÓJ ŻANDARMERII WOJSKOWEJ W POLSCE NA PRZESTRZENI 200 LAT

Napoleon I w dniu 1 lipca 1812 roku wydał rozkaz, którego treść dotyczyła powstania w każdej guberni w Wilnie oddziałów żandarmerii, określała też skład i liczbę żołnierzy w każdym pododdziale¹¹: „w każdej z guberni: wileńskiej, grodzieńskiej, mińskiej i białostockiej utworzona będzie żandarmeria pod rozkazami pułkownika, który mieć będzie pod komendą swoją w guberni wileńskiej i mińskiej po dwóch, a grodzieńskiej i białostockiej po jednym szefie szwadronu. W każdym powiecie znajdować się ma po jednej kompanii żandarmów, a każda kompania ma liczyć 107 głów”¹². Księstwo Warszawskie oddalone wtedy od terenów, gdzie panowała wojna, nie zostało objęte rozkazem. Jednak podczas gwałtownie zmieniającej się sytuacji na froncie oraz w wyniku decyzji Napoleona I o odwołaniu władze Księstwa Warszawskiego również postanowiły utworzyć formację nazwaną żandarmerią. Głównym powodem była obawa przed licznymi dezercjami oraz grabieżą, których mogła dokonać przegrzywająca armia pod dowództwem Napoleona I.

Podczas wojen bardzo często dochodziło do zamieszek, dezercji, nie-subordynacji oraz niestosowania się do regulaminu, który obowiązywał w pododdziałach. Aby zapanować nad destabilizacją, konieczne było powołanie specjalnych oddziałów stojących na straży prawa. Pierwszy pułk polskiej żandarmerii powstał, kiedy Polska jeszcze nie istniała na mapie. Do podstawowych zadań utworzonej formacji należało m.in. aresztowanie zbiegów, transport oraz pociąganie do odpowiedzialności osób unikających płacenia podatków¹³. Pomimo niechęci do rządów napoleońskich armia polska podjęła decyzję o pozostawieniu formacji wzorowanej na tej francuskiej oraz zatrzymaniu jej nazwy i struktury.

W 1815 roku Aleksander I zainteresowany Żandarmerią Polską nakazał przygotować raport dotyczący tej jednostki. W dokumencie, który przedstawił Tadeusz Mostowski (ówczesny minister spraw wewnętrznych Księstwa Warszawskiego) było napisane, że Żandarmeria nie jest rozwinięta, stany znacznie się pomniejszyły, a w niektórych departamentach została nawet

¹¹ A. Koczanowski, *Dzieje żandarmerii polskiej do 1939 roku*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Kraków 2005, s. 70.

¹² Ibidem.

¹³ M. Kukiel, *Dzieje Wojska Polskiego w dobie napoleońskiej 1795–1815*, t. 2, Warszawa 1938, s. 154.

rozwiązana¹⁴. Podjęto wtedy decyzję o opracowaniu nowego projektu (który miał na celu utworzenie podobnych oddziałów), ale opartego na innej niż dotychczasowa koncepcji. Nazwa nowej formacji miała zostać zmieniona na „Straż Wojewódzka”. Pomysł ten nie został jednak ostatecznie uchwalony.

Dopiero w 1817 roku Wielki Książę Konstanty zarządził utworzenie składu i służby żandarmerii jako korpusu policyjno-wojskowego. Organizacja podzielona została na dwa oddziały: zwyczajny i nadzwyczajny. Do zadań pierwszego z nich należało¹⁵: stanie na straży obowiązującego prawa; pilnowanie przestrzegania ustaw policyjnych, sądowych, celnych i administracyjnych; utworzenie patroli żandarmerii, które miały strzec powierzonego im terenu przed wszelkimi zagrożeniami. Natomiast drugi oddział o charakterze nadzwyczajnym miał służyć jako kontroler władzy cywilnej, nieoficjalnie miał też szpiegować przedstawicieli administracji publicznej¹⁶. Po upadku powstania listopadowego rosyjscy zaborcy zlikwidowali Wojsko Polskie, co przyczyniło się również do zakończenia działań żandarmerii. Podczas powstania styczniowego w 1863 roku ponownie powołana żandarmeria stała na straży, uniemożliwiając dezercję oraz prowadzenie propagandy bolszewickiej.

W czasach II Rzeczypospolitej Żandarmeria Wojskowa stała się bardzo prestiżową i cenioną organizacją, w jej szeregach przyjmowani byli ludzie wykształceni i z nienaganną opinią¹⁷. W Centrum Wyszkożenia Żandarmerii w Grudziądzu, które powstało w 1930 roku, przykładano dużą wagę do wykształcenia przyszłych żołnierzy pod kątem wiedzy ogólnowojskowej, prawa karnego, dyscyplinarnego oraz kryminalistyki¹⁸. Formacja ta nie była wtedy przeznaczona do działań wojskowych, ale do utrzymania bezpieczeństwa i porządku w kraju¹⁹ – pełniła rolę, jaką dziś pełni Policja. Podczas II wojny światowej również funkcjonowała jednostka organizacyjna zwana żandarmerią. Brała ona czynny udział w działaniach na rzecz państwa, takich jak: dbanie o bezpieczeństwo ludności, pomoc rannym, przeciwdziałanie panice, transport niemieckich jeńców czy przeciwdziałanie-

---

¹⁴ A. Próchnik, *Żandarmeria na ziemiach Królestwa Polskiego. Szkic historyczno-organizacyjny 1812–1915*, Warszawa 1932, s. 14.

¹⁵ B. Pacek, J. Suliński, *Od Napoleona do III RP szkice z dziejów 200 lat Żandarmerii Wojska Polskiego*, Warszawa 2013, s. 24.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ B. Pacek, *Żandarmeria Wojskowa*, Toruń 2016, s. 8.

¹⁸ Ibidem, s. 9.

¹⁹ Idem, *Żandarmeria Wojskowa – komponent Sił Zbrojnych RP*, Warszawa 2007, s. 19.

nie rozbojom i kradzieżom sklepów i mieszkań²⁰. W 1949 roku rozwiązano Żandarmerię Wojskową na ponad 40 lat, a w jej miejsce w 1957 roku powołano Wewnętrzną Służbę Wojskową²¹. Została ona utworzona na mocy Rozkazu Ministra Obrony Narodowej nr 01/MON z dnia 10 stycznia 1957 roku, a jej zadania obejmowały kontrwywiadowczą ochronę sił zbrojnych oraz utrzymywanie porządku w wojsku²², a także zadania kontrolne dotyczące sfery życia prywatnego kadry i żołnierzy, w tym np. informowanie o przejawach religijności.

Po utworzeniu w Polsce państwa demokratycznego w 1989 roku nastąpiły zmiany w siłach zbrojnych, co skutkowało rozwiązaniem aparatów partyjno-politycznych oraz rozformowaniem Wewnętrznej Służby Wojskowej. Rok później, 18 kwietnia 1990 roku, został wydany rozkaz ponownego utworzenia Żandarmerii Wojskowej, która do dziś jest samodzielną jednostką Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej²³.

ŻANDARMERIA WOJSKOWA WSPÓŁCZEŚNIE

Institucja, jaką dziś jest Żandarmeria Wojskowa, została utworzona dnia 1 września 1990 roku. Według dokumentu doktrynalnego *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową* jej priorytetowym zadaniem jest sprawowanie kontroli nad żołnierzami w służbie czynnej²⁴. Klasyfikuje się ona do grupy wojsk wsparcia razem z Wojskami Obrony Terytorialnej, w związku z czym jej przeznaczeniem jest wspieranie wojsk operacyjnych, w skład których wchodzi jednostki bojowe, wsparcie bojowe i zabezpieczenie bojowe²⁵. Żandarmeria Wojskowa współpracuje także z licznymi podmiotami bezpieczeństwa publicznego²⁶, jak np.: Policja, Straż Graniczna, Straż Ochrony Kolei, Służba Ochrony Państwa, Centrum Ekspertyz Policji Wojskowych NATO, Europejskie Siły Żandarmerii czy Wielonarodowy Batalion Policji Wojskowej. Struktura Żandarmerii z 1990 roku była znacznie bardziej rozbudowana niż obecnie. Na czele dowództwa stał Komendant Główny,

²⁰ Idem, *Żandarmeria Wojskowa*, op. cit., s. 9.

²¹ Ibidem, s. 10.

²² P. Piotrowski, *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957–1990*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6, s. 34.

²³ B. Pacek, *Żandarmeria Wojskowa*, op. cit., s. 47.

²⁴ MON, *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową – DD-3.2.3.3(B)* [dokument doktrynalny], „Żandarmeria Wojskowa” 46/2009, Warszawa 2009.

²⁵ B. Pacek, *Żandarmeria Wojskowa*, op. cit., s. 49.

²⁶ M. Herman, *Działalność Żandarmerii Wojskowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa w latach 1999–2018*, Kraków – Stalowa Wola 2018, s. 20.

wtedy gen. bryg. Jerzy Jarosz. Powstała też najwyższej usytuowana jednostka formacji – Komenda Warszawskiego Okręgu Wojskowego, której podlegały wszystkie inne komendy, oddziały, wydziały oraz ośrodek szkolenia w Mińsku Mazowieckim. Oddziały Żandarmerii Wojskowej²⁷ mieściły się w Warszawie, Krakowie, Bydgoszczy, Szczecinie, Wrocławiu i Poznaniu. Natomiast wydziały Żandarmerii Wojskowej w: Ełku, Lublinie, Modlinie, Rzeszowie, Toruniu, Koszalinie, Gdyni, Łodzi, Słupsku, Olsztynie, Elblągu, Grudziądzu, Gdańsku, Krośnie Odrzańskim, Opolu, Żaganiu, Gliwicach i Katowicach²⁸.

Istotnymi dla funkcjonowania przedstawionych wyżej jednostek dokumentami były tymczasowy regulamin Żandarmerii Wojskowej oraz zarządzenie Głównego Komendanta o szczegółowym zakresie działań Komendy Głównej Żandarmerii Wojskowej²⁹. Narzucone zostało bardzo duże tempo rozwoju, a także miały miejsce częste zmiany, reorganizacje i przenoszenia placówek oddziałów. Szczególnie rok 1993 był czasem dużych zmian, m.in. w organizacji struktury jednostek Żandarmerii lub w przekształceniu niektórych z nich na inny typ. Powstały też nowe jednostki w Ustce, Legionowie, Braniewie i Budowie, a rozformowano jednostki w Zakopanem, Włocławku, Częstochowie, Łomży, Sanoku i Tarnowie³⁰. W 2000 roku było łącznie 11 oddziałów, 12 wydziałów i 58 placówek³¹.

Dnia 1 stycznia 2002 roku weszła w życie ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych³², dzięki której wyspecjalizowana jednostka Żandarmerii Wojskowej uzyskała całkowitą regulację prawną. Swego rodzaju przełom w historii tej formacji nastąpił podczas Święta Wojska Polskiego w 2001 roku, kiedy to gen. bryg. Jerzy Słowiński dostał awans na stopień generała dywizji, przez co po raz pierwszy w historii dowódcą Żandarmerii został dwugwiazdkowy generał. Ustawa o Żandarmerii Wojskowej obowiązuje do dziś, a obecnie dowódcą i jednocześnie przełożonym wszystkich żołnierzy danej struktury jest Komendant Główny Żandarmerii Wojskowej, który bezpośrednio pod-

---

²⁷ Ibidem, s. 257.

²⁸ B. Pacek, J. Suliński, *Od Napoleona...*, op. cit., s. 257.

²⁹ Ibidem, s. 262.

³⁰ Ibidem, s. 265–266.

³¹ Ibidem, s. 274.

³² Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2001 poz. 1353).

lega ministrowi obrony narodowej i tylko minister ma prawo powołać go do służby lub z niej zwolnić³³.

W skład Żandarmerii Wojskowej wchodzi sześć oddziałów zwanych terenowymi jednostkami organizacyjnymi. Znajdują się one w Warszawie, Bydgoszczy, Elblągu, Szczecinie, Krakowie i Żaganiu. Podlegają bezpośrednio pod Komendę Główną Żandarmerii Wojskowej. Poszczególne oddziały składają się z wydziałów: prewencji, kryminalnego, sztabowego, dochodzeniowo-śledczego. Na czele zamiejscowych placówek stoją komendanci. W Warszawie i Mińsku Mazowieckim powołane zostały dwie specjalistyczne jednostki organizacyjne o charakterze policyjno-wojskowym, przeznaczone do działań stabilizacyjnych i wsparcia Policji na terenie całego kraju³⁴. W Mińsku Mazowieckim znajduje się także Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej, którego celem jest kształcenie przyszłych żołnierzy zawodowych w korpusie szeregowych, podoficerów i oficerów, a w Warszawie – Oddział Zabezpieczenia Żandarmerii Wojskowej.

PODSTAWY PRAWNE FUNKCJONOWANIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ

Zgodnie z art. 70 ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, od 1 stycznia 2002 roku każdy żołnierz tej formacji jest zobowiązany do jej przestrzegania³⁵. Ustawa określa zakres działania Żandarmerii Wojskowej oraz sposób jej organizacji i pionów funkcjonalne, a także prawa i obowiązki żołnierzy, ze szczególnym uwzględnieniem prawa do użycia środków przymusu bezpośredniego. Przepisy zawarte w ustawie odnoszą się do: żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową; żołnierzy niebędących w czynnej służbie wojskowej, podczas gdy noszą mundury i odznaki wojskowe; pracowników zatrudnionych w jednostkach wojskowych (gdy podczas pracy w tych jednostkach popełnią zabroniony przez tę ustawę czyn); osób przebywających na terenach lub w obiektach jednostek wojskowych; innych osób podlegających orzecznictwu sądów wojskowych (jeżeli wynika to z odrębnych przepisów); osób niebędących żołnierzami, ale współdziałających z osobami wyżej wymienionymi (jeśli popełnią czyn zabroniony przez ustawę zagrażający dyscyplinie wojskowej, a także czyn przeciwko życiu lub zdrowiu żołnierza lub mieniu wojskowemu); żołnierzy

---

³³ Ibidem.

³⁴ B. Pacek, *Żandarmeria Wojskowa*, op. cit., s. 53.

³⁵ Ibidem.

sił zbrojnych państw obcych, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz członków ich personelu cywilnego (jeżeli pozostają w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, o ile umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną nie stanowi inaczej)³⁶. Należy też zwrócić uwagę na dokumenty zwane aktami wykonawczymi do ustawy, które określają zasady współpracy Żandarmerii Wojskowej z innymi instytucjami.

Innym istotnym dla funkcjonowania Żandarmerii Wojskowej aktem jest dokument doktrynalny *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową: DD-3.2.3.3(B)*³⁷. Został on wprowadzony głównie dla dowództwa na poziomie operacyjnym i taktycznym w wojskach operacyjnych, ale też dla wsparcia komend i sztabów jednostek organizacyjnych Żandarmerii Wojskowej³⁸. Na jej kartach (101 stron) określono zadania, uprawnienia, misje i istotę działań, umiejscowienie Żandarmerii Wojskowej, jej strukturę, sposoby i możliwości użycia siły przez Żandarmerie Wojskową, wsparcie innych wojsk i zabezpieczenie logistyczne, zasady dotyczące koordynacji działań Żandarmerii Wojskowej oraz ustalenia dotyczące użycia sił w zadaniach Wielonarodowego Batalionu Policji Wojskowej.

Jak wiadomo, Żandarmeria Wojskowa pełni rolę policji wojskowej, w związku z czym często współpracuje właśnie z Policją. Dlatego też powstało Porozumienie Komendanta Głównego Żandarmerii Wojskowej i Komendanta Głównego Policji z dnia 8 maja 2013 roku³⁹, które normuje zakres działań podejmowanych wspólnie przez te jednostki. Zawarto je na czas nieokreślony, a wszelkie zmiany, które miałyby zostać wprowadzone muszą być zawarte w formie pisemnej jako aneks do porozumienia. Każda ze stron może się z niego wycofać z zachowaniem 30-dniowego okresu wypowiedzenia.

Oczywisty jest fakt, że niezbędnym warunkiem przyjęcia do służby jest sprawność fizyczna i psychiczna. Wytyczne obowiązujące podczas naboru nie zostały zawarte w żadnym innym dokumencie, dlatego też powstało Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 grudnia 2001 r. w sprawie dodatkowych warunków fizycznych i psychicznych oraz kwalifi-

---

³⁶ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2001 r. nr. 123 poz. 1353), art. 3.

³⁷ MON, *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową – DD-3.2.3.3(B)*, op. cit.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Porozumienie Komendanta Głównego Żandarmerii Wojskowej i Komendanta Głównego Policji z dnia 8 maja 2013 r.

kacji żołnierzy Żandarmerii Wojskowej⁴⁰. Dzięki temu nie ma konieczności dokonywania zmian lub dopisywania dodatkowych przepisów do ustawy o Żandarmerii Wojskowej. Natomiast Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie udzielania pomocy medycznej osobom zatrzymanym przez Żandarmerię Wojskową⁴¹ zawiera wytyczne, w jakich przypadkach udzielić pierwszej pomocy medycznej osobom zatrzymanym, kiedy wymagany jest transport medyczny oraz kto może udzielić pierwszej pomocy, jeśli wymaga tego sytuacja.

ROLA I ZADANIA ŻANDARMERII WOJSKOWEJ

Rola, jaką pełni Żandarmeria Wojskowa w państwie polskim, to przede wszystkim wsparcie systemu bezpieczeństwa wojsk, prowadzenie kontroli i nadzorów, aby w żadnej sferze życia społecznego nie występowały patologie⁴². Poza ochroną życia i zdrowia ludzi, a także mienia wojskowego Żandarmeria odpowiedzialna jest również za wsparcie dowódców jednostek wojskowych, czynny udział w zwalczaniu klęsk żywiołowych, uczestnictwo w akcjach ratunkowych oraz poszukiwawczych. Operacje te uwzględnione są w ramach systemu zarządzania kryzysowego⁴³, który obejmuje też działania antyterrorystyczne na terenach podlegających ministrowi obrony narodowej.

Zgodnie z ustawą z dnia 24 sierpnia 2001 r. w Żandarmerii Wojskowej wydzielono trzy pionory funkcjonalne⁴⁴: prewencyjny, dochodzeniowo-śledczy i administracyjno-logistyczno-techniczny. Podstawowym i najważniejszym zadaniem pionu prewencyjnego jest⁴⁵: pilnowanie porządku i dyscypliny wojskowej, a także ochrona terenów jednostek wojskowych i miejsc publicznych, ochrona mienia wojskowego i przeciwdziałanie popełnianiu przestępstw i wykroczeń. Działania prewencyjne obejmują głównie czynności patrolowe, służbę konwojową, kontrolę ruchu drogowego, zabezpieczenie uroczystości

---

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 grudnia 2001 r. w sprawie dodatkowych warunków fizycznych i psychicznych oraz kwalifikacji żołnierzy Żandarmerii Wojskowej Wojskową (Dz. U. z 2001 r. nr. 157 poz. 1846 ze zm.).

⁴¹ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie udzielania pomocy medycznej osobom zatrzymanym przez Żandarmerię Wojskową (Dz. U. z 2001 r. nr. 157 poz. 1858).

⁴² MON, *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową – DD-3.2.3.3(B)*, op. cit.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2001 r. nr. 123 poz. 1353).

⁴⁵ *Ibidem*.

wojskowych i poligonów, na których odbywają się ćwiczenia wojskowe. Żandarmeria Wojskowa w zakresie prewencji współpracuje z innymi służbami, takimi jak⁴⁶: Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW), Służba Wywiadu Wojskowego (SWW), Policja, Straż Graniczna, Służba Ochrony Państwa (SOP) czy Straż Ochrony Kolei (SOK).

Drugim pionem funkcjonalnym jest grupa dochodzeniowo-śledcza. Jej głównym zadaniem jest prowadzenie dochodzeń oraz postępowań w sytuacji popełnienia przestępstwa lub innego czynu zabronionego. Trzecim pionem jest pion administracyjno-logistyczno-techniczny, zwany też pionem specjalistycznym. Najważniejszym celem tej jednostki jest przygotowywanie, wyposażanie oraz organizowanie żołnierzy Żandarmerii Wojskowej⁴⁷. W szczególności działania te opierają się na operacjach antyterrorystycznych, kontrterrorystycznych, zapobiegawczych, przeciwdywersyjnych i szkoleniowych. Działania specjalistyczne są przeprowadzane zarówno na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, jak i poza granicami kraju. Żandarmeria Wojskowa w ramach tych przedsięwzięć prowadzi również negocjacje, rozpoznanie pirotechniczne i neutralizację urządzeń wybuchowych.

Szczegółowe zadania Żandarmerii Wojskowej określone są w art. 4 ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych. Obejmują one: zapewnianie przestrzegania dyscypliny wojskowej; ochranianie porządku publicznego na terenach i obiektach jednostek wojskowych oraz w miejscach publicznych; ochranianie życia i zdrowia ludzi oraz mienia wojskowego przed zamachami naruszającymi te dobra; wykrywanie przestępstw i wykroczeń, w tym skarbowych, popełnionych przez osoby, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy, ujawnianie i ściganie ich oraz ujawnianie i zabezpieczanie dowodów tych przestępstw i wykroczeń; współdziałanie z polskimi oraz zagranicznymi organami i służbami właściwymi w sprawach bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz policjami wojskowymi; zwalczanie klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidowanie ich skutków oraz czynne uczestniczenie w akcjach poszukiwawczych, ratowniczych i humanitarnych, mających na celu ochronę życia i zdrowia oraz mienia; a także wykonywanie innych zadań określonych w odrębnych przepisach⁴⁸.

---

⁴⁶ MON, *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową – DD-3.2.3.3(B)*, op. cit.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2001 r. nr. 123 poz. 1353), art. 4.

Żandarmeria Wojskowa w celu realizacji wymienionych wyżej zadań: kontroluje przestrzeganie dyscypliny wojskowej oraz porządku publicznego; interweniuje w przypadkach naruszenia dyscypliny wojskowej lub porządku publicznego; opracowuje dla właściwych organów informacje o stanie dyscypliny wojskowej i przestępczości w Siłach Zbrojnych, a także występuje do tych organów z wnioskami mającymi na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw, wykroczeń i przewinień dyscyplinarnych; wykonuje czynności operacyjno-rozpoznawcze i procesowe w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o postępowaniu karnym i karnym skarbowym; zabezpiecza ślady i dowody popełnienia przestępstw i wykroczeń oraz sporządza ekspertyzy i opinie kryminalistyczne; poszukuje sprawców przestępstw i wykroczeń oraz zaginionych żołnierzy, a także poszukuje utraconych przez jednostki wojskowe broni, amunicji, materiałów wybuchowych i innego mienia wojskowego oraz materiałów zawierających informacje niejawne; wykonuje kontrole ruchu drogowego, pilotuje kolumny wojskowe oraz kieruje ruchem drogowym, w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o ruchu drogowym i o drogach publicznych; kontroluje uprawnienia żołnierzy do noszenia munduru oraz odznak i oznak wojskowych, posiadania uzbrojenia i ekwipunku wojskowego oraz przebywania poza terenami i obiektami jednostek wojskowych; asystuje przy czynnościach egzekucyjnych, w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o postępowaniu cywilnym i o postępowaniu egzekucyjnym w administracji; współuczestniczy w zapewnianiu porządku podczas trwania imprez masowych przeprowadzanych na terenach i w obiektach jednostek wojskowych, w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o bezpieczeństwie imprez masowych; wykonuje zadania policji sądowej w sądach wojskowych i wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury; kontroluje przestrzeganie przepisów o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi oraz narkomanii, a także wykonuje czynności przewidziane w tych przepisach dla organów wojskowych; wykonuje czynności ochronne w stosunku do uprawnionych osób, a także zabezpiecza pobyt w jednostkach wojskowych osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe i delegacji zagranicznych⁴⁹.

Z kolei Porozumienie Komendanta Głównego Żandarmerii Wojskowej i Komendanta Głównego Policji z dnia 8 maja 2013 r. wymienia takie

---

⁴⁹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2001 r. nr. 123 poz. 1353), art. 4.

funkcje Żandarmerii Wojskowej, jak⁵⁰: przekazywanie informacji istotnych dla danej jednostki; współpraca przy prowadzeniu kontroli w ruchu drogowym; wspólne działania lub wymiana cennych informacji przy sprawach o przestępstwa, poszukiwanie osób zaginionych lub ściganie poszukiwanych; współpraca podczas zgromadzeń, imprez masowych lub ćwiczeń wojskowych; organizacja wspólnych patroli; obopólna pomoc podczas poszukiwań, oględzin, przesłuchań oraz innych czynności dochodzeniowo-śledczych; wsparcie biegłych w umożliwieniu korzystania ze sprzętu laboratoryjnego, wzajemne korzystanie z sił i środków z zakresu pirotechnicznego i radiologicznego; wsparcie w sytuacjach wyjątkowych przy korzystaniu ze sprzętu i wyposażenia potrzebnego do wykonania zadania, za wyjątkiem psów, których w myśl zasady nie rozdziela się od swoich przewodników.

WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA POLSKIEJ ŻANDARMERII WOJSKOWEJ

Istotnym elementem dla bezpieczeństwa Polski jest jej członkostwo w strukturach Sojuszu Północnoatlantyckiego NATO. Art. 3 Traktatu Północnoatlantyckiego, zawartego dnia 4 kwietnia 1949 roku przez przywódców państw członkowskich, reguluje wzajemną pomoc –dzięki temu Polska może liczyć na wsparcie wojsk pozostałych uczestników Sojuszu, a one na pomoc Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej⁵¹. Podczas wspólnych działań na terytorium Polski, rząd zobowiązuje się do zapewnienia pomocy w zakresie logistyki oraz wszelkich potrzebnych środków, tj.: łączności, transportu czy środków medycznych⁵². Zadania Żandarmerii Wojskowej obejmują wtedy⁵³: kontrolę przestrzegania dyscypliny wojskowej i porządku publicznego; kontrolę przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych przez określone podmioty; kontrolę prędkości; prowadzenie poszukiwań oraz dokonywanie konfiskat; zapobieganie narkomanii i alkoholizmowi; interweniowanie podczas popełnienia przestępstwa lub czynu zabronionego przez podmiot sojuszniczy; udzielania wsparcia wojskom państw obcych w zadaniach prewencyjnych i dochodzeniowo-śledczych; szkolenia w ramach profilaktyki.

---

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ M. Herman, *Działalność...*, op. cit., s. 118.

⁵² Ministerstwo Obrony Narodowej – Sztab Generalny Wojska Polskiego (Szt. Gen. 1685/2016), *Wsparcie przez państwo gospodarza DD-4,5(B)*, Warszawa 2016.

⁵³ M. Herman, *Działalność...*, op. cit., s. 141.

Możliwości, jakie posiada Żandarmeria Wojskowa, są często wykorzystywane w operacjach sojuszniczych poza granicami kraju. Pełen zakres jej zadań zawarty jest w procedurach i doktrynach NATO⁵⁴, a należą do nich m.in.: kontrola ruchu drogowego podczas monitorowania przemieszczania się uchodźców oraz migracji ludności; przeszukiwanie osób, pojazdów i budynków; działania antyterrorystyczne; rozpoznawanie i ubezpieczenie rejonów; nadzór nad jeńcami wojennymi; konwojowanie, kontrolowanie i nadzór nad przestrzeganiem praw jeńców wojennych oraz nadzór nad przestrzeganiem prawa lokalnego.

Działania Żandarmerii Wojskowej w ramach współpracy międzynarodowych mają charakter głównie kontrolny, ale też wzmacniający potencjał bojowy. Oprócz wymienionych wyżej obowiązków Żandarmeria zajmuje się także niesieniem pomocy podczas klęsk żywiołowych, zwalczaniem przejawów działań terrorystycznych, wykonywaniem zadań dla Wielonarodowego Batalionu Policji Wojskowej. Ponadto angażuje się w pomoc dla innych organizacji, jak np.⁵⁵: Unia Europejska, Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) czy Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

ZAKOŃCZENIE

Przemiany, jakie zaszły w Żandarmerii Wojskowej od czasów jej powstania do dnia dzisiejszego, były znaczące, a jej zadania nieco ewoluowały. Jako oddzielna wyspecjalizowana formacja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Żandarmeria jest nieodłącznym ich elementem, wspierającym nie tylko bezpieczeństwo wewnętrzne, ale też np. akcje poszukiwawcze. Ponadto pomaga w likwidacji klęsk żywiołowych oraz współpracuje ze Strażą Graniczną. Żandarmeria Wojskowa ma liczne uprawnienia i możliwości w zakresie zapewniania bezpieczeństwa, a także dysponuje wartościowymi zabezpieczeniami logistycznymi, co daje jej wysoką pozycję i prestiż również na arenie międzynarodowej. Dodatkowo jej centrum szkoleniowe w Grudziądzu (często nazywane *Center of Excellence*) uważane jest za istotne miejsce do szkolenia policjantów wojskowych z punktu widzenia przynależności do NATO.

Dnia 5 grudnia 2008 roku wprowadzono zmianę ustawy kodeksu postępowania karnego, co nieco ograniczyło zakres działań Żandarmerii Wojskowej. Obecnie może ona interweniować w przypadkach, gdy żołnierz popełnił

---

⁵⁴ MON, *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową – DD-3.2.3.3(B)*, op. cit.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 144.

czyn zabroniony przeciwko organom wojskowym, innemu żołnierzowi lub podczas pełnienia czynności służbowych. Przepęstwami i wykroczeniami, które popełni żołnierz poza jednostką, zajmuje się już Policja. Co więcej, podczas zatrzymania żołnierza przez Policję nie ma obowiązku informowania o tym jego dowódcy, dopiero w momencie postawienia żołnierzowi zarzutów. W takiej sytuacji jego przełożony nie jest świadomy faktu toczącej się sprawy, przez co może go awansować lub powierzyć mu ważne zadania dotyczące bezpieczeństwa wewnętrznego, co niewątpliwie może mieć negatywne konsekwencje.

W strukturach Żandarmerii Wojskowej często mają miejsce również zmiany w kadrach, co – jak stwierdził gen. dyw. Bogusław Pacek – powoduje chaos i dezorganizację. W ostatnich latach zmniejszono też liczebność formacji – z około 4,5 tys. żołnierzy w 2011 roku do niecałych 2,8 tys. obecnie. Uniemożliwia to więc realizowanie założeń szybkiego reagowania i natychmiastowego działania.

Trzeba jednak pamiętać o słowach, które zawarte są w ustawie o Żandarmerii Wojskowej: „Żandarmeria jest wyodrębnioną i wyspecjalizowaną służbą wchodzącą w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”⁵⁶. Nie jest to regularne wojsko, ale posiada szereg możliwości i korzystnych cech, które umożliwiają jej realizację powierzonych, często skomplikowanych, zadań. Niewątpliwie funkcjonowanie formacji, jaką jest Żandarmeria Wojskowa w Polsce, ma znaczący wpływ na utrzymywanie i ochronę bezpieczeństwa wewnętrznego.

BIBLIOGRAFIA

Górski K., *Historia jazdy polskiej*, Kraków 1894.

Herman M., *Działalność Żandarmerii Wojskowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa w latach 1999–2018*, Kraków – Stalowa Wola 2018.

Kaczmarska-Bialik M., *Status, rola i zadania Żandarmerii Wojskowej*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dra inż. Pawła Pajorskiego na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2021.

---

⁵⁶ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2001 r. nr. 123 poz. 1353).

- Koczanowski A., *Dzieje żandarmerii polskiej do 1939 roku*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, Kraków 2005.
- Kukiel M., *Dzieje Wojska Polskiego w dobie napoleońskiej 1795–1815*, t. 2, Warszawa 1938.
- Lulewicz H., Rachuba A., *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, Kurniki 1996.
- Łopatecki K., „*Disciplina militaris*” w wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku, Białystok 2012.
- Łopatecki K., *Organizacja, prawo i dyscyplina w polskim i litewskim pospolicym ruszeniu (do połowy XVII wieku)*, Białystok 2013.
- Łopatecki K., *Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563*, Poznań 1831.
- Ministerstwo Obrony Narodowej – Sztab Generalny Wojska Polskiego (Szt. Gen. 1685/2016), *Wsparcie przez państwo gospodarza DD-4.5(B)*, Warszawa 2016.
- MON, *Prowadzenie działań przez Żandarmerię Wojskową – DD-3.2.3.3(B)* [dokument doktrynalny], „Żandarmeria Wojskowa” 46/2009, Warszawa 2009.
- Pacek B., *Żandarmeria Wojskowa – komponent Sił Zbrojnych RP*, Warszawa 2007.
- Pacek B., *Żandarmeria Wojskowa*, Toruń 2016.
- Pacek B., Suliński J., *Od Napoleona do III RP szkice z dziejów 200 lat Żandarmerii Wojska Polskiego*, Warszawa 2013.
- Piotrowski P., *Wojskowa Służba Wewnętrzna 1957–1990*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6, s. 34–39.
- Porozumienie Komendanta Głównego Żandarmerii Wojskowej i Komendanta Głównego Policji z dnia 8 maja 2013 r.
- Próchnik A., *Żandarmeria na ziemiach Królestwa Polskiego. Szkic historyczno-organizacyjny 1812–1915*, Warszawa 1932.
- Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 14 grudnia 2001 r. w sprawie dodatkowych warunków fizycznych i psychicznych oraz kwalifikacji żołnierzy Żandarmerii Wojskowej Wojskową (Dz. U. z 2001 r. nr. 157 poz. 1846 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 27 grudnia 2001 r. w sprawie udzielania pomocy medycznej osobom zatrzymanym przez Żandarmerię Wojskową (Dz. U. z 2001 r. nr. 157 poz. 1858).
- Sohanowicz H., *Historia Białorusi od czasów najdawniejszych do końca XVII wieku*, Lubin 2001.

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2001 poz. 1353).
Zakrzewski A. B., *Wiż w prawie litewskim XVI w., CPH XXXVII: 1985*, Warszawa 2000.

CITE THIS ARTICLE AS:

M. Kaczmarska-Bialik, *Status, rola i zadania Żandarmerii Wojskowej w Polsce*, „Security, Economy & Law” 1/2021 (XXVIII), s. 24–40, DOI: 10.53161/SEL/28/2.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2021 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow

WPŁYW ŚRODKÓW PRZYMUSU
BEZPOŚREDNIEGO WYKORZYSTYWANYCH
I UŻYWANYCH PRZEZ POLSKĄ POLICJĘ
NA POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA
FUNKCJONARIUSZY I OBYWATELI

THE IMPACT OF MEANS OF DIRECT COERCION USED
BY THE POLISH POLICE ON THE SENSE OF SECURITY OF
POLICE OFFICERS AND CITIZENS

JUSTYNA ŁACH*

ABSTRACT

The aim of the article was to present how the possibility of use of means of direct coercion affects the sense of security of citizens and police officers. At first, the difference between use of means of direct coercion towards people and animals was indicated, then means which are the most often used by Polish Police officers were pointed out. The most important rules regarding the use of means of direct coercion were also mentioned as well as responsibilities which an officer have to fulfill after using such means. Then the survey results carried on within Police officers and civilians were discussed. Both groups consisted of one hundred people. The study achieved the aim of the article and showed that the measures of direct coercion available to the Polish Police affect the sense of security of both officers and citizens. At

---

* Lic. Justyna Łach, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie; correspondence address: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Krupnicza 3, 31-123 Kraków, Poland

the same time, the respondents pointed to the deficiencies in the system of training policemen with regard to the use of those means.

KEYWORDS

means of direct coercion, use of means of direct coercion, Polish Police

ABSTRAKT

Celem artykułu było przedstawienie, jak możliwość stosowania środków przymusu bezpośredniego przez policjantów wpływa na poczucie bezpieczeństwa obywateli i funkcjonariuszy policji. Najpierw pokrótce omówiono różnicę pomiędzy użyciem a wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego oraz wskazano, którymi środkami najczęściej posługują się policjanci w Polsce. Przedstawiono również najważniejsze zasady dotyczące korzystania ze środków przymusu bezpośredniego oraz obowiązki, z których musi się wywiązać funkcjonariusz po ich użyciu lub wykorzystaniu. Następnie omówiono wyniki ankiety przeprowadzonej zarówno wśród policjantów, jak i cywilów. Obie grupy liczyły po sto osób. Badanie pozwoliło osiągnąć cel artykułu i wykazać, że środki przymusu bezpośredniego, którymi dysponuje polska Policja, wpływają na poczucie bezpieczeństwa tak funkcjonariuszy, jak zwykłych obywateli. Ankietowani zwrócili jednocześnie uwagę na braki w systemie wyszkolenia policjantów odnośnie do korzystania z tych środków.

SŁOWA KLUCZOWE

środki przymusu bezpośredniego, wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego, użycie środków przymusu bezpośredniego, polska Policja

WSTĘP¹

Zgodnie z Konstytucją RP nadrzędnym zadaniem państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa jego obywatelom². Z tego powodu w Polsce istnieją różne formacje państwowe służące realizacji tego celu, w tym Policja. W usta-

---

¹ Artykuł jest skróconą i opracowaną wersją pracy licencjackiej autorki pt. *Środki przymusu bezpośredniego wykorzystywane przez polską Policję*, napisanej pod kierunkiem dra hab. Juliusza Piwowarskiego, prof. WSBPI na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2021.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483), art. 5.

wie z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji już w pierwszym zdaniu zawarta jest informacja, że Policja przeznaczona jest do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego³. Polska Policja dysponuje szeregiem uprawnień, które mają służyć zapewnianiu bezpieczeństwa, a jednym z nich jest stosowanie środków przymusu bezpośredniego. Celem i głównym problemem badawczym artykułu jest przedstawienie, jak możliwość zastosowania tych środków przez Policję wpływa na poczucie bezpieczeństwa funkcjonariuszy i obywateli. By rozwiązać ten problem, postawiono następujące pytania badawcze: W jakich przypadkach funkcjonariusz policji zgodnie z prawem może użyć środka przymusu bezpośredniego? Jakie zasady należy stosować podczas użycia środków przymusu bezpośredniego? Jakie są najczęściej wykorzystywane przez policjantów środki przymusu bezpośredniego? Co wpływa na poczucie bezpieczeństwa obywateli i funkcjonariuszy?

W pracy wykorzystano metodę badań społecznych w postaci ankiety, która została przeprowadzona w formie online wśród funkcjonariuszy policji oraz wśród osób niezwiązanych ze służbą w tej formacji.

ŚRODKI PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

UŻYCIE A WYKORZYSTANIE ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

Środki przymusu bezpośredniego (ŚPB) mogą być stosowane przez określone podmioty, które na podstawie ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁴ uzyskały prawo do ich używania i wykorzystywania przy zachowaniu określonych zasad. Wśród nich jest Policja (art. 2 ust. 9).

W ustawie nie ma definicji pojęcia środków przymusu bezpośredniego. Są natomiast określone sytuacje, w jakich można użyć ŚPB lub je wykorzystać, osoby, które mogą to zrobić, zasady, jakimi trzeba się kierować, oraz inne elementy istotne z punktu widzenia uprawnionego, który pełniąc czynności służbowe, zmuszony jest wykorzystać ŚPB lub ich użyć. Ponadto ustawa określa, jakie są różne ŚPB oraz kiedy i jak należy ich używać lub je wykorzystywać, aby nie pogwałcić praw człowieka. Używając ŚPB, uprawniony

---

³ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. 2020 poz. 360), art. 1.

⁴ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. 2019 poz. 2418).

zmusza bowiem osobę do zachowywania się inaczej niż dana osoba w danej chwili się zachowuje, co narusza prawo człowieka do wolności.

Celem użycia lub wykorzystania ŚPB jest wyegzekwowanie zachowania zgodnego z prawem, zgodnie z poleceniem wydanym przez osobę uprawnioną, odparcie zamachu na życie lub zdrowie człowieka bądź przeciwdziałanie czynnościom, które zmierzają bezpośrednio do takiego zamachu, przeciwdziałanie naruszeniu porządku i bezpieczeństwa publicznego, zapewnienie bezpieczeństwa oraz ochrona obszarów i obiektów chronionych przez uprawionego, przeciwdziałanie zamachom na bezpieczeństwo przedmiotowych obszarów i obiektów, przeciwdziałanie niszczeniu mienia, zapewnienie bezpieczeństwa podczas konwojowania i doprowadzenia. ŚPB można ponadto użyć lub wykorzystać je, aby udaremnić czyjąś ucieczkę i ująć osobę bądź podczas pościgu za osobą w celu pokonania biernego i czynnego oporu oraz zapobiegnięcia autoagresji⁵.

W ww. ustawie wielokrotnie wykorzystywane są dwa pojęcia: użycia ŚPB lub wykorzystania ŚPB. Jaka jest między nimi różnica?

Użycie ŚPB to „zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec osoby”⁶, zaś **wykorzystanie** ŚPB to „zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec zwierzęcia albo zastosowanie go w celu zatrzymania, zablokowania lub unieruchomienia pojazdu lub pokonania przeszkody”⁷.

WYKORZYSTYWANE ŚRODKI PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

I OBOWIĄZUJĄCE ZASADY

Ustawa określa dwadzieścia ŚPB, które mogą być używane bądź wykorzystywane przez uprawnionych, aby osiągnąć konkretny cel określony w przepisach prawa. Nie każdy jednak uprawniony może korzystać ze wszystkich ŚPB, ponieważ niektóre z nich wymagają dodatkowego przeszkolenia. Każdy policjant kończący kurs podstawowy ma uprawnienia, aby korzystać z kilku ŚPB⁸. Podstawowymi ŚPB, które każdy policjant ma przy sobie na służbie, są:

---

⁵ Ibidem, art. 11.

⁶ Ibidem, art. 4 ust. 6.

⁷ Ibidem, art. 4 ust. 9.

⁸ Por. M. Jurgilewicz, *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna. Użycie lub wykorzystanie w ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2015.

- siła fizyczna, którą można wykorzystywać w postaci technik transportowych, obrony, ataku oraz obezwładnienia⁹;
- kajdanki zakładane na ręce;
- pałka służbowa w postaci tonfy lub pałki teleskopowej;
- ręczny miotacz pieprzu lub ręczny miotacz gazu.

Oprócz podstawowych, wyżej wymienionych ŚPB, Policja dysponuje innymi środkami, takimi jak: kajdanki zakładane na nogi, kajdanki zespolone, kaftan bezpieczeństwa, pas obezwładniający, kask zabezpieczający, wodne środki obezwładniające, siatka obezwładniająca, pies służbowy, koń służbowy, pociski niepenetracyjne, chemiczne środki obezwładniające, przedmioty do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej, izba izolacyjna, pokój izolacyjny, cela zabezpieczająca, kolczatka drogowa, pojazdy służbowe, środki pirotechniczne o właściwościach olśniewających i ogłuszających, materiały wybuchowe¹⁰.

Nie jest tak, że można wykorzystać dowolny ŚPB, aby osiągnąć któryś z celów określonych w ustawie o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. W ustawie opisany jest każdy ŚPB i sytuacje, w jakich uprawniony może go użyć lub wykorzystać. Określone są też zasady, jakimi trzeba się kierować podczas użycia lub wykorzystania ŚPB, oraz dokumentacja, jaką trzeba sporządzić po użyciu lub wykorzystaniu ŚPB. Funkcjonariusz może użyć ŚPB lub wykorzystać go podczas służby tylko w celu realizacji zadań służbowych, przestrzegając zasad i przepisów określonych w ustawie¹¹. Zasady te są następujące:

- Zasada ostrzeżenia – obowiązkiem funkcjonariusza jest wezwanie osoby do zachowania zgodnego z prawem oraz ostrzeżenie o konieczności zastosowania ŚPB w sytuacji, gdy osoba nie zaprzestanie zachowania niezgodnego z prawem. W przypadku stosowania pocisków niepenetracyjnych konieczne jest także oddanie strzału ostrzegawczego. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy zwłoka groziłaby utratą życia lub zdrowia, wówczas policjant może odstąpić od wezwania osoby do zachowania zgodnego z prawem, ostrzeżenia jej o użyciu ŚPB oraz oddania strzału ostrzegawczego.

⁹ Zob. więcej: *Poradnik dla słuchacza kursu specjalistycznego z zakresu taktyki i technik interwencji*, Katowice 2018; P. Nerć, *Techniki interwencji i obezwładniania*, Wrocław 2020; J. Dobrzyjałowski, *Samoobrona i techniki interwencyjne policji*, wyd. 2 popr. i uzup., Legionowo 1996.

¹⁰ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, art. 12.

¹¹ *Ibidem*, art. 5.

- Zasada humanitaryzmu – zadaniem policjanta jest wybranie odpowiedniego środka oraz jego zastosowanie w taki sposób, aby wyrządził jak najmniejszą szkodę osobie, na której jest stosowany, a zarazem przyniósł oczekiwany rezultat w postaci podporządkowania się tej osoby do zachowania zgodnego z prawem.
- Zasada celowości – w sytuacji osiągnięcia przez funkcjonariusza zamierzonego celu konieczne jest odstąpienie od stosowania ŚPB. Ustawa przyzwala na używanie więcej niż jednego ŚPB naraz, gdy ma to pomóc w osiągnięciu celu.
- Zasada niezbędności – funkcjonariusz korzysta z ŚPB niezbędnych do osiągnięcia zamierzonego celu, a jednocześnie może wykorzystać jedynie środki, które odpowiadają potrzebom wynikającym z zaistniałego problemu.
- Zasada określonych zakazów podmiotowych – wobec kobiet w widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na mniej niż 13 lat, osób starszych oraz o widocznym kalectwie dozwolone jest stosowanie jedynie chwytów obezwładniających. W sytuacji, gdy chwyt te nie przyniosłyby żądanego skutku, a sytuacja stwarza zagrożenie dla życia, zdrowia lub mienia, dozwolone jest użycie innych ŚPB w sposób określony w ustawie.
- Zasada praworządności – kierownicy jednostek organizacyjnych Policji zobowiązani są sprawdzać zasadność, warunki i sposób używania ŚPB przez podległych im funkcjonariuszy¹².

ZASADY PO UŻYCIU ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

Istnieje możliwość, że w wyniku wykorzystania lub użycia ŚPB osoba, wobec której ten środek był stosowany, zostanie zraniona bądź wystąpi inna sytuacja zagrażająca jej zdrowiu lub życiu. Art. 36 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej określa sposób zachowania funkcjonariusza w razie takiej sytuacji. Zobowiązany jest on niezwłocznie udzielić tej osobie pierwszej pomocy, a gdy wymaga tego sytuacja – zapewnić również pomoc kwalifikowanych medyków. Istnieje także możliwość odstąpienia od udzielenia pierwszej pomocy osobie rannej, w sytuacji gdy¹³:

---

¹² L. Dyduch, R. Maciejczyk, *Wybrane formy organizacyjne działań podmiotów uprawnionych w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, cz. 1: *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna*, Warszawa 2012, s. 20.

¹³ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, art. 36.

- udzielenie pomocy osobie rannej naraziłoby funkcjonariusza lub inną osobę na utratę życia lub zdrowia;
- udzielenie pomocy skutkowałoby zaniechaniem przez funkcjonariusza czynności obronnych wobec osób, ważnych obiektów, urządzeń, obszarów lub podczas konwojowania i doprowadzenia;
- udzielenie pomocy osobie rannej zostało zapewnione przez inne osoby bądź podmioty zobowiązane do jej udzielenia.

Gdy zostaje spełniona jedna z powyższych przesłanek i funkcjonariusz zmuszony jest do odstąpienia od udzielenia pierwszej pomocy bądź poszkodowany odmawia takiej pomocy, obowiązkiem policjanta jest zapewnienie przyjazdu kwalifikowanej pomocy. Gdy ŚPB został użyty bądź wykorzystany w stosunku do kobiety ciężarnej, konieczne jest zapewnienie jej udzielenia medycznych czynności ratunkowych¹⁴.

W sytuacji, gdy w wyniku użycia lub wykorzystania ŚPB nastąpiło zranienie osoby, jej śmierć, wystąpiły inne widoczne objawy zagrożenia życia lub zdrowia lub doszło do zranienia bądź śmierci zwierzęcia, funkcjonariusz zobowiązany jest do wykonania następujących czynności: zabezpieczenia miejsca zdarzenia, zabezpieczenia śladów oraz niedopuszczenia osób postronnych w dane miejsce, ustalenia świadków zdarzenia, powiadomienia bezpośredniego przełożonego lub oficera dyżurnego¹⁵.

Uprawniony dokumentuje użycie lub wykorzystanie ŚPB w notatniku służbowym. W sytuacji, gdy użycie lub wykorzystanie ŚPB skutkowało zranieniem osoby, jej śmiercią, powstaniem widocznego zagrożenia życia lub zdrowia, zranieniem bądź śmiercią zwierzęcia albo zniszczeniem mienia, funkcjonariusz zobowiązany jest sporządzić notatkę, która powinna zawierać dane policjanta oraz osoby, wobec której zastosowano ŚPB, informację o czasie i miejscu wykorzystania ŚPB oraz określenie celu i przyczyny zastosowania tego środka, dokładne określenie rodzaju użytego ŚPB oraz sposobu jego użycia, opis czynności przed zastosowaniem ŚPB i po nim, szczegółowy opis skutków, jakie powstały w wyniku użycia bądź wykorzystania ŚPB, informację odnośnie do udzielenia pierwszej pomocy, obecności kwalifikowanej pierwszej pomocy, dane ustalonych świadków zdarzenia¹⁶.

---

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ L. Dyduch, R. Maciejczyk, *Wybrane...*, op. cit., s. 25.

¹⁶ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, art. 54.

WPŁYW WYKORZYSTYWANYCH ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO NA POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA FUNKCJONARIUSZY POLICJI I OSÓB CYWILNYCH – PRZEDSTAWIENIE I OMÓWIENIE WYNIKÓW BADANIA

Aby określić, jaki wpływ mają ŚPB na poczucie bezpieczeństwa funkcjonariuszy policji i osób niebędących w jej szeregach, przeprowadzono badanie w formie ankiety. W badaniu wzięło udział 100 funkcjonariuszy policji oraz 100 osób cywilnych, których zadaniem była odpowiedź na kilkanaście pytań w ankiecie. Celem badania było znalezienie odpowiedzi na pytanie, jaki wpływ ma możliwość stosowania środków przymusu bezpośredniego przez Policję na poczucie bezpieczeństwa zarówno obywateli, jak i samych funkcjonariuszy, a także określenie, jakie środki przymusu bezpośredniego są według nich najbardziej przydatne, oraz co sądzą o poziomie przeszkolenia policjantów pod kątem ich użycia.

BADANIE WŚRÓD FUNKCJONARIUSZY POLICJI

Ankieta dla funkcjonariuszy policji miała pokazać, jaki jest wpływ wykorzystywanych przez nich ŚPB na ich poczucie bezpieczeństwa. Kwestionariusz zawierał 13 pytań. W ankiecie wzięło udział 100 funkcjonariuszy policji, w tym 80 mężczyzn i 20 kobiet. Przedział wiekowy ankietowanych to: 26–35 lat (53%), 18–25 lat (25%), 36–45 lat (19%) oraz 46–55 lat (3%). Respondentów zapytano o staż służby w Policji i uzyskano następujące wyniki: 4–10 lat pracy ma za sobą 40% badanych, 3 lata i krócej pracowało 35% respondentów, 11–15 lat wskazało 13% ankietowanych, 15–25 lat – 11%, a powyżej 25 lat – 1%.

Na pierwsze trzy pytania ankiety dotyczące już bezpośrednio ŚPB wszyscy funkcjonariusze odpowiedzieli twierdząco (100% odpowiedzi „tak” na każde z trzech pytań). Pytania dotyczyły kolejno tego, czy ŚPB są według nich potrzebne podczas wykonywania czynności służbowych, czy pomagają im w sytuacjach zagrożenia życia bądź zdrowia oraz czy czują się bezpieczniej, posiadając je przy sobie.

Czwarte pytanie ankiety było następujące: „Czy w czasie pełnienia służby zdarzyło się Pani/Panu, że wykorzystanie przez Panią/Pana środka przymusu bezpośredniego było niezbędne do zapobiegnięcia sytuacji zagrażającej życiu lub zdrowiu?”. 92% ankietowanych funkcjonariuszy odpowiedziało twierdząco, a tylko 8% zaprzeczyło. Wynik ten jednoznacznie pokazuje, jak ważne podczas służby jest posiadanie ŚPB.

W świetle tych odpowiedzi zasadne jest kolejne pytanie dotyczące tego, które z ŚPB są najczęściej wykorzystywane przez funkcjonariuszy podczas

służby. Ponad połowa ankietowanych (53%) wskazała siłę fizyczną, zaś 37% z nich zaznaczyło kajdanki. Zdecydowanie mniej osób, bo tylko 7%, wskazało ręczny miotacz gazu/pieprzu. 3% respondentów nie używa ŚPB podczas służby. Pozostałe warianty odpowiedzi: tonfa, pałka teleskopowa, taser, nie zostały uwzględnione przez ankietowanych.

Częstotliwość wykorzystywania ŚPB przez funkcjonariuszy na służbie jest zróżnicowana. Kilka razy w tygodniu stosuje je 35% ankietowanych. Z częstotliwością 2–3 razy w tygodniu posługuje się nimi 14% funkcjonariuszy – tyle samo, ile wykorzystuje ŚPB na każdej służbie lub raz w tygodniu. 13% ankietowanych stosuje ŚPB rzadziej niż raz w miesiącu, a 10% – raz w miesiącu.

Kolejnym etapem badania było poznanie zdania ankietowanych na temat przeszkolenia policjantów pod kątem używania ŚPB. 37% funkcjonariuszy nie umiało odpowiedzieć na pytanie, czy policjanci mają odpowiednie przeszkolenie w zakresie używania bądź wykorzystywania ŚPB i wybrało odpowiedź „nie wiem”. Odpowiedź „raczej tak” zaznaczyło 24% ankietowanych. Przekonanych o odpowiednim przeszkoleniu funkcjonariuszy w tym zakresie jest jedynie 17% ankietowanych. Odpowiedzi „raczej nie” i „zdecydowanie nie” wybrało kolejno 15% i 7% ankietowanych.

Wyniki są zróżnicowane. Zaskakujące jest to, że większość osób na co dzień pracujących w Policji nie umie określić, w jakim stopniu jest wyszkolona co do używania bądź wykorzystywania ŚPB. Biorąc pod uwagę wyniki badania, nie można zatem jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy funkcjonariusze mają odpowiednie przeszkolenie w tym zakresie.

Mimo tak dużego stopnia niepewności ujawnionego w odpowiedziach na poprzednie pytanie funkcjonariusze policji w 41% zdecydowanie ufają swoim partnerom, wierząc, że poprawnie wykorzystają oni ŚPB. Odpowiedź „raczej tak” wybrało z kolei 33% ankietowanych. Zaufanie podczas służby w Policji jest nieodzownym jej elementem, w związku z czym przewaga twierdzących odpowiedzi nie powinna dziwić, jednak w świetle odpowiedzi na poprzednie pytanie nieco zaskakuje. Pozostałe odpowiedzi to kolejno: „nie wiem” (19%), „raczej nie” (5%), „zdecydowanie nie” (2%).

Wszyscy ankietowani na kolejne pytanie – o to, czy Policja lepiej funkcjonowałaby bez ŚPB – odpowiedzieli przecząco oraz wszyscy jednoznacznie potwierdzili, że ŚPB są niezbędne podczas służby. Jako najbardziej przydatne ŚPB ankietowani wskazali siłę fizyczną, kajdanki oraz ręczny miotacz gazu. Za mniej przydatne uznali zaś kolejno taser, pałkę teleskopową oraz tonfę. Na bezpieczeństwo podczas służby najbardziej natomiast wpływa według ankietowanych taser.

W wyniku przeprowadzenia badania ankietowego wśród funkcjonariuszy policji udało się ustalić, że ŚPB wpływają na poczucie bezpieczeństwa wśród policjantów, co więcej – funkcjonariusze nie wyobrażają sobie pełnienia służby bez możliwości skorzystania z ŚPB, gdyż to dzięki nim w niektórych sytuacjach udaje się ocalić ludzkie życie bądź zdrowie.

BADANIE OPINII SPOŁECZNEJ WŚRÓD OSÓB CYWILNYCH

Drugą część badania przeprowadzono wśród osób cywilnych, niezwiązanych z Policją, by ukazać różnicę między odbieraniem możliwości stosowania przez Policję ŚPB przez samych funkcjonariuszy, mających do czynienia z tymi środkami zawodowo na co dzień, i przez osoby, które być może nigdy nie miały okazji przekonać się, czym są ŚPB w praktyce.

W ankiecie wzięło udział 100 osób, w tym 65 kobiet i 35 mężczyzn, z czego 54 osoby mają wykształcenie wyższe, 35 osób ma wykształcenie średnie, 6 osób – techniczne, 4 osoby – zawodowe, a 1 osoba – podstawowe. Pytania zadane osobom cywilnym były analogiczne do pytań skierowanych do funkcjonariuszy policji, oczywiście z uwzględnieniem różnicy co do możliwości posiadania i stosowania ŚPB.

Ankietowani, odpowiadając na pytanie pierwsze, dotyczące tego, czy ŚPB są potrzebne policjantom podczas służby, nie byli równie jednomyślni co funkcjonariusze policji. 95% respondentów odpowiedziało twierdząco, natomiast 4% przecząco, a 1 osoba wybrała odpowiedź „nie wiem”. Podobnie było z pytaniem drugim: według 97% ankietowanych ŚPB pomagają funkcjonariuszom policji w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia, 2% odpowiadających nie zgadza się z powyższym twierdzeniem, natomiast 1 osoba nie umiała określić swojego stanowiska. Większość ankietowanych, odpowiadając na pytanie trzecie, potwierdziła również, że czuje się bezpieczniej w przestrzeni publicznej, wiedząc, że policjanci mają przy sobie ŚPB – jednak nie była to aż tak zdecydowana większość jak w poprzednich pytaniach, bo twierdząco odpowiedziało 75% osób. 16% ankietowanych nie zgadza się z kolei z tym twierdzeniem, co oznacza, że nie czują się bezpieczniej w przestrzeni publicznej ze świadomością, że funkcjonariusze policji dysponują ŚPB. 9% respondentów nie umie określić swoich odczuć co do tego stanu rzeczy.

Kolejne pytanie dotyczyło tego, czy respondenci byli świadkami sytuacji, w której użycie bądź wykorzystanie ŚPB zapobiegło wystąpieniu zagrożenia czyjegoś życia bądź zdrowia. Większość badanych (69%) nie miała do czynienia z taką sytuacją, 6% zaznaczyło odpowiedź „nie wiem”,

a 25% odpowiedziało twierdząco. Takie wyniki mogą świadczyć o tym, że podobne sytuacje nie zdarzają się nadzwyczaj często, co może być pozytywnym sygnałem dotyczącym bezpieczeństwa obywateli.

Na pytanie, czy ŚPB wpływają na poczucie bezpieczeństwa wśród obywateli, 70% ankietowanych odpowiedziało, że tak, 16% osób udzieliło odpowiedzi „nie wiem”, zaś 14% – „nie”. Wyniki jednoznacznie wskazują, że wpływ ŚPB na poczucie bezpieczeństwa obywateli jest duży.

Następny badany element to opinia na temat przeszkolenia funkcjonariuszy policji pod kątem użytkowania ŚPB. Zdecydowana większość osób (86%) uważa, że do używania ŚPB potrzebne jest odpowiednie przeszkolenie, 10% ankietowanych wybrało odpowiedź „raczej tak”, 3% „nie wiem”, a 1% „raczej nie”. Wyniki te ukazują wysoką świadomość społeczeństwa na temat konieczności odpowiedniego przeszkolenia policjantów w zakresie używania ŚPB. Jest to zresztą realizowane w praktyce, gdyż funkcjonariusze przechodzą szereg szkoleń i kursów, aby móc korzystać z poszczególnych ŚPB.

Zadziwiająca są jednak odpowiedzi na pytanie, czy funkcjonariusze policji są odpowiednio przeszkoleni do wykorzystywania bądź używania ŚPB. 42% ankietowanych nie posiada wystarczającej wiedzy, aby odpowiedzieć na to pytanie, 30% osób uważa, że policjanci raczej (ale nie na pewno) są wyszkoleni na właściwym poziomie. Pewnych o odpowiednim przeszkoleniu funkcjonariuszy jest jedynie 10% ankietowanych. Z kolei 12% respondentów uważa, że funkcjonariusze raczej nie są odpowiednio przeszkoleni, a 6% jest wręcz o tym przekonanych. Te wyniki są o tyle zadziwiające, że odpowiedzi na wcześniejsze pytania ukazywały, że większość obywateli czuje się bezpieczniej ze świadomością o posiadaniu przez funkcjonariusza odpowiednich ŚPB. Większość ankietowanych twierdziła, że środki te są niezbędne podczas służby, jednak tylko 10% ankietowanych jest przekonanych o odpowiednim wyszkoleniu funkcjonariuszy w zakresie ich wykorzystania lub użycia. Skąd więc tak ogromne zaufanie do funkcjonariuszy policji, które ujawniło 75% respondentów czujących się bezpieczniej ze świadomością, że funkcjonariusz ma przy sobie ŚPB, skoro według tych samych osób funkcjonariusz nie posiada odpowiedniego przeszkolenia lub nie wiadomo, czy je posiada? Próba znalezienia odpowiedzi na to pytanie zdaje się wykraczać poza ramy tego artykułu.

Mimo że większość ankietowanych nie ma wiedzy na temat przeszkolenia policjantów w kontekście używania ŚPB, to 56% respondentów uważa, że Policja zdecydowanie nie funkcjonowałaby lepiej bez możliwości

korzystania z tych środków, a 31% ankietowanych udzieliło odpowiedzi, że Policja raczej nie funkcjonowałaby bez nich lepiej. 9% osób wybrało odpowiedź „nie wiem”, 3% osób – „raczej nie”, a 1% – „zdecydowanie nie”. Wyniki pokazują, że większość ankietowanych popiera fakt posiadania i wykorzystywania przez funkcjonariuszy ŚPB, co być może wynika ze świadomości społeczeństwa na temat korzyści, jakie mogą zapewnić te środki. Potwierdza się to w odpowiedzi na kolejne pytanie, w którym 42% ankietowanych zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że gdyby policjanci nie posiadali przy sobie ŚPB, to przestępczość w Polsce zwiększyłaby się, a 27% ankietowanych raczej zgadza się z tą opinią. Widać wyraźnie, że większość społeczeństwa przekonana jest o tym, że możliwość wykorzystywania i użycia ŚPB przez funkcjonariuszy policji ma istotny wpływ na poziom przestępczości w Polsce.

Ostatnie pytanie w ankiecie brzmiało: „Gdy spotyka Pan/Pani funkcjonariusza Policji w miejscach publicznych, to wzrasta w Panu/Pani poczucie bezpieczeństwa czy strachu?”. Tylko 27% respondentów zdecydowanie stwierdziło, że gdy widzą funkcjonariusza, wzrasta ich poczucie bezpieczeństwa, 45% osób zaznaczyło odpowiedź „raczej tak”. 19% ankietowanych przyznało, że nie ma zdania na ten temat, 8% wskazało, że raczej czują strach, a 1% – że z całą pewnością jest to strach. Głównym zadaniem Policji jest chronić obywateli, w związku z czym odpowiedzi na powyższe pytanie powinny być jednoznaczne i każdy z głosujących powinien odpowiedzieć, że zdecydowanie wzrasta w nim poczucie bezpieczeństwa. Według autorki zależne jest to przede wszystkim od ogólnej opinii publicznej na temat funkcjonariuszy policji. W mediach bardzo często ukazywany jest negatywny obraz funkcjonariuszy, ponadto obowiązkiem policjanta jest reagowanie na wszelkie przypadki łamania przepisów prawa, a co za tym idzie każdy z obywateli może zostać ukarany, dlatego pojawienie się funkcjonariuszy policji często powoduje niepokój i dyskomfort, gdyż budzi negatywne skojarzenia.

ZAKOŃCZENIE

Cel główny pracy, czyli znalezienie odpowiedzi na pytanie, jaki wpływ ma możliwość zastosowania przez policjantów środków przymusu bezpośredniego na poczucie bezpieczeństwa funkcjonariuszy i osób cywilnych, został osiągnięty. Wyniki ankiety przeprowadzonej zarówno wśród policjantów, jak i wśród obywateli niezwiązanych ze służbą w Policji pokazały, że ŚPB zwiększają poczucie bezpieczeństwa obydwu badanych grup. Funkcjonariu-

sze policji są osobami mającymi styczność z opisywanymi środkami na co dzień i posiadają większą wiedzę na temat możliwości ich wykorzystania. Jak pokazała ankieta, najczęściej wykorzystywanymi przez policjantów ŚPB są siła fizyczna i kajdanki. Osoby niebędące w szeregach Policji również potwierdzają fakt, że czują się bezpieczniej, gdy funkcjonariusz ma możliwość użycia ŚPB.

Najwięcej wątpliwości w obu ankietowanych grupach budzi stopień wyszkolenia policjantów co do korzystania z ŚPB. Zdaniem autorki powinno to stanowić zdecydowany sygnał dla osób odpowiedzialnych za system szkoleń wśród polskich funkcjonariuszy, że być może nadszedł czas, by zastanowić się nad zmianami w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA

- Dobrzyjałowski J., *Samoobrona i techniki interwencyjne policji*, wyd. 2 popr. i uzup., Legionowo 1996.
- Dyduch L., Maciejczyk R., *Wybrane formy organizacyjne działań podmiotów uprawnionych w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, cz. 1: *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna*, Warszawa 2012.
- Jurgilewicz M., *Środki przymusu bezpośredniego i broń palna. Użycie lub wykorzystanie w ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego*, Warszawa 2015.
- Łach J., *Środki przymusu bezpośredniego wykorzystywane przez polską Policję*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dra hab. Juliusza Piwowarskiego, prof. WSBPI na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2021.
- Poradnik dla słuchacza kursu specjalistycznego z zakresu taktyki i technik interwencji*, Katowice 2018.

Akty normatywne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz. U. 2020 poz. 360).
- Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. 2019 poz. 2418).

CITE THIS ARTICLE AS:

J. Łach, *Wpływ środków przymusu bezpośredniego wykorzystywanych i używanych przez polską policję na poczucie bezpieczeństwa funkcjonariuszy i obywateli*, „Security, Economy & Law” 1/2021 (XXVIII), s. 41–54, DOI: 10.53161/SEL/28/3.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2021 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow

SPIS TREŚCI

DENYS DONKOHLO

Psychopatologia seryjnych zabójców a zagrożenie bezpieczeństwa publicznego w Polsce 5

MARCELINA KACZMARSKA-BIALIK

Status, rola i zadania Żandarmerii Wojskowej w Polsce 24

JUSTYNA ŁACH

Wpływ środków przymusu bezpośredniego wykorzystywanych i używanych przez polską policję na poczucie bezpieczeństwa funkcjonariuszy i obywateli 41